

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

STUDENTĖ INGRIDA JAKUBAUSKAITĖ

TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS SU IKITEISMINIO TYRIMO SPECIALIZACIJA STUDIJŲ
PROGRAMA

**NULLUM CRIMEN SINE LEGE PRINCIPO REIKŠMĖ
BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE. TEORINIAI ASPEKTAI IR
TAIKYMAS PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Dr. L. Pakštaitis

Kaunas, 2023

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. <i>NULLUM CRIMEN SINE LEGE</i> PRINCIPO IŠTAKOS.....	8
1.1. PRINCIPO ISTORINĖ RAIDA.....	8
1.2. PRINCIPO KONCEPCIJA	15
2. <i>NULLUM CRIMEN SINE LEGE</i> PRINCIPO TEORINIAI ASPEKTAI.....	24
2.1. PRINCIPO TAIKYMO SĄLYGOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	24
2.2. PRINCIPO TAIKYMO IŠIMTYS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	29
3. <i>NULLUM CRIMEN SINE LEGE</i> PRINCIPO TAIKYMAS PRAKTIKOJE.....	37
3.1. TYRIMO METODIKA	37
3.2. BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ ANALIZĖ	40
IŠVADOS.....	46
PASIŪLYMAI	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	49
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	58

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Nusikalstamumas yra socialinis reiškiny su kuriuo susiduria visas pasaulis. Todėl yra būtina imtis priemonių, kad būtų tiksliai apibrėžtos nusikalstamos veikos ir būtų skiriamos atitinkamos poveikio priemonės. Nusikalstamos veikos neatsirado iš niekur, tam reikėjo ilgo raidos proceso, kurio metu formavosi požiūris, kad visuomenei yra būtina turėti apibrėžtas ir užrašytas elgesio taisykles. Vienas iš tokių elgesio taisyklių pirmtakų Hamurabio teisyne gyvavęs dar gerokai prieš Kristų. Hamurabio teisyne ant akmens buvo kalamos taisyklės, kurių privalu laikytis, kitu atveju laukė bausmė.

Vystantis visuomenei, siekiant palaikyti harmoniją ir balansą buvo aiškiai siekiama įvesti teisinę santvarką. Santvarkos pagrindas reguliuoti įvairaus pobūdžio socialinius santykius tarp fizinių, juridinių asmenų ir valstybės. Siektina idėja, kad kiekvienas socialinis reiškiny būtų atitinkamai sureguliuotas. O kontrolei palaikyti yra reikalingas įstatymas, kuris apibrėžtų teisės taikymo sferą. Iš to kyla pareiga valstybei tiksliai apibrėžti nusikalstamą veiką ir už nusikalstamą veiką parinkti atitinkamą bausmę. O kai nėra teisėje numatyta veika, ji negali būti pripažinta nusikalstama veika, būtent tai numato ir specialusis baudžiamosios teisės principas *nullum crimen sine lege*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas (toliau - Konstitucinis teismas) nustatė, kad „Valstybės institucijos, pareigūnai turi saugoti, ginti žmogaus teises ir laisves, o ypač svarbu, kad, vykdydami jiems patikėtas funkcijas, jie patys nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių.“¹ Todėl profesorius Vytautas Šlapkauskas teigia, kad joks žmogus negali būti baudžiamas, jei nebuvo pažeistas baudžiamasis įstatymas.² Todėl labai svarbu suprasti kokią didelę naudą teikia principas *nullum crimen sine lege*.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į principo *nullum crimen sine lege* sudedamąsias dalis, kurios yra labai svarbios siekiant nustatyti principo taikymo diapazoną. Principo tikslas yra ganėtinai aiškus, kad nėra nusikalstamos veikos be įstatymo, tačiau reikia suprasti, kad teorinė raiška yra kur kas platesnė. Šio principo teorinis išaiškinimas pateiktas įvairių teisės mokslo tyrėjų, leidžia nustatyti ribas, kuriomis vadovaujasi teisingumą vykdančios organai. Teorinis principo taikymas yra labai svarbus procesas baudžiamojoje teisėje, nes tai suteikia didelę svarbą praktiniam teisės taikymui šiuolaikinėje visuomenėje. Labai svarbu nustatyti principo taikymo sąlygas, be kurių nebūtų įmanoma tinkamai užtikrinti principo naudojimą. Nes bent vienos sąlygos taikymo pažeidimas sąlygoja viso

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, „Oficialioji konstitucinė doktrina“, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, žiūrėta 2023 m. sausio 15d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/oficialioji-konstitucine-doktrina/704>.

² Liber amicorum Alfonsui Vaišvilai, *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 20, <https://repository.mruni.eu/handle/007/16859?show=full>.

principo pažeidimą teisminiame procese. Principo *nullum crimen sine lege* taikymas turėtų būti labai aiškiai nustatytas, kad net eilinis asmuo galėtų suprasti principo taikymo sąlygas.

Svarbu suprasti, kad principas *nullum crimen sine lege* yra vienas iš daugelio teisėje naudojamų principų, tačiau yra labai svarbus ir naudojamas kartu su kitais teisės principais. Nes kaip yra žinoma, kad nei viena teisinė stadija neapsieina be teisės principų taikymo. Principai yra artimai siejami su valstybės ginamomis vertybėmis, jie padeda reguliuoti visuomenės elgesį. Giedrės Lastauskienės teigimu „[...] esame raginami teisės principais vadovautis visuotinai, visomis teisei reikšmingomis situacijomis, spręsdami kiekvieną teisinį klausimą.”³

Neabejotina, kad ir kokia griežta baudžiamoji teisė yra, tačiau ir čia atsirandą išimčių ir net įstatymo spragų. *Nullum crimen sine lege* principo pažeidimų baudžiamajame įstatyme matomas ne vienas, tačiau tokius kaip karo nusikaltimus įstatymas išskiria ir leidžia taikyti įstatymą atbuline tvarka, bloginant teisią padėtį. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad vis dar pasitaiko teisės normų kai įstatymas abstraktus, neaiškus, tai lemia *nullum crimen sine lege* principo pažeidimus ir tuomet aiškiai išryškėja, kad baudžiamasis įstatymas turi spragų, kurios privalo būti sutvarkytos.

Principas *nullum crimen sine lege* dar ir šiais laikais yra pakankamai sudėtingai suprantamas principas dėl taikymo sąlygų ypatumų. Nors atrodo yra nemažai autorių pasisakančių tema apie principo *nullum crimen sine lege* taikymą, tačiau vis dar kyla neaiškumų dėl vienos ar kitos sąlygos. Pasitaiko atvejų, kai sprendimas priimamas neatitinkantis teorinio suvokimo. Net teismų praktikoje, to paties principo taikymas kelia daugybę klausimų ir retkarčiais priimami sprendimai kardinaliai skiriasi vieni nuo kitų. Todėl akivaizdžiai galima pastebėti principo taikymo prieštarumą baudžiamajoje teisėje.

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes *nullum crimen sine lege* principo tema baudžiamajoje teisėje yra senai gvildinama, tačiau nėra pateiktas šių laikų principo taikymas ir jo subtilybės baudžiamajoje teisėje. Lietuvoje yra labai mažai mokslinių darbų, kurie atskleistų principo taikymo aspektus bei sampratą. Principo taikymas teorijoje ir praktikoje kelia prieštaravimų, net Europos žmogaus teisių teisme (toliau - EŽTT), dėl šios priežasties yra būtina nustatyti vienodą principo taikymą, kad nebūtų pažeidžiamos žmogaus teisės. Kadangi teisės principo aiškinimas EŽTT baudžiamosiose bylose yra prieštaringas, todėl dinamiški socialiniai pokyčiai reikalauja naujo mokslinio požiūrio. Visuomenės intensyvus vystymasis, kelia disbalansą baudžiamajoje teisėje dėl principų, taikymo, todėl būtina atskleisti dabartinę principo veikimo sferą ir apibrėžti taikymo ribas.

³ Giedrė Lastauskienė, „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos“, *Teisė* 85, (2012): 46, <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/48>.

Tema yra pakankamai sena ir naujų straipsnių principo *nullum crimen sine lege* tema yra labai mažai. Todėl yra labai svarbu atskleisti, kodėl teismų praktika yra prieštaringa, kodėl panašioms situacijoms sprendimai priimami skirtingo pobūdžio. Labai svarbu nustatyti dėl ko keičiasi principo taikymo ribos. Teismai yra kompetentingos institucijos, kurios turėtų priimti atitinkamai teisingus sprendimus, tačiau yra matomi teisės principų neatitinkantys sprendimai. Šiame darbe yra skirtingai nei kitų autorių darbuose taikyti kiti tyrimo metodai, siekiant šių laikų principo taikymo išaiškinimui nustatyti.

Temos ištyrimo lygis: Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai yra labai svarbūs siekiant nustatyti principo reikšmę ir sampratą, nes būtent teisės aktuose principo samprata yra pabrėžiama. Taip pat didelę reikšmę darbui teikia, moksliniai darbai, kuriuose analizuojama principo samprata, kilmė ir reikšmingumas teisinei sistemai. O praktiniai daliai atskleisti naudojama teismų praktiką ir pateikti teismų išaiškinimai. Pažymėtina, kad Lietuvoje panašiomis temomis yra rašę ne vienas autorius, tačiau keičiantis laikams reikalingas naujas požiūris ir šių dienų aktualijomis besiremiantis išaiškinimas. Apie principo, reikšmę, kilmę ar jo taikymą yra rašę autoriai: L. Mickevičiūtė, P. Veršekys, R. Drakšas, K. Jankauskas, V. Šlapkauskas, A. Vaišvila, L. Pakštaitis, A. Adomaitytė, J. Žilinskas, L. Micevičiūtė ir kiti. Labai didelį indėlį davė principo kilmei ir vystymui teisėtyrininkas Paul Johann Anselm von Feuerbach. Teismų praktika ir EŽTT sprendimai, kurie pateikė principo aiškinimą.

Tyrimo problema. Kodėl principo *nullum crimen sine lege* taikymas EŽTT bylose yra prieštaringas?

Tyrimo objektas. *Nullum crimen sine lege* principo taikymas.

Tyrimo tikslas. Nustatyti *nullum crimen sine lege* principo reikšmę baudžiamojoje teisėje bei išanalizuoti principo teorinius aspektus ir atskleisti taikymą praktikoje.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti principo kilmę;
2. Apibrėžti principo sampratą;
3. Atskleisti principo taikymo ypatumus;
4. Atlikti principo naudojimo praktikoje analizę.

Ginamieji teiginiai. Lietuvos baudžiamojoje teisėje principas naudojamas visada, tačiau jo taikymo ypatumai nėra atskleisti. Teismai ne visada sugeba užtikrinti tinkamą *nullum crimen sine lege* principo taikymą.

Darbo šaltiniai ir metodai. Darbo tyrimo pagrindas: Lietuvos teisės aktai, baudžiamosios teisės ir kitų mokslo šakų literatūra. Siekiant nustatyti principo sampratą buvo remtasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų literatūra. Magistro baigiamajame darbe remtasi bendraisiais teoriniais tyrimo metodais: mokslinės literatūros analizė, lyginamuoju teisiniu, loginiu, istoriniu požiūriais, sisteminė analizė. Taikant mokslinės literatūros analizės metodą atidžiai ir kritiškai įvertinta principo kilmė, samprata, pateiktas savitas požiūris, parodyta principo situacija taikant baudžiamojoje teisėje Lietuvoje. Atlikta įvairių autorių principo sampratos palyginamoji analizė. Baigiamojo darbo empiriniam tyrimui atlikti buvo naudota EŽTT bylų praktika, kuriose yra minimas Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau - EŽTK) 7 straipsnis. EŽTT pasirinktas dėl savo aukštos kompetencijos ir bylų praktikos, kuri tampa precedentine. Bylos naudotos nuo 2003 m., iki 2023 metų sausio mėnesio. Tokių bylų buvo rasta 16. Siekiant nustatyti, kodėl teismų praktiką yra skirtinga taikant principą *nullum crimen sine lege* buvo nagrinėtos surastos 16 bylų ir aiškinamasi kur ir kodėl kyla prieštaravimas. Šiam tyrimui atlikti buvo taikomas dokumentų analizės metodas. Taikant apibendrinimo metodą, buvo susisteminta naudota literatūra, gauti empiriniai tyrimo duomenys, formuluojami pagrindiniai darbo ir tyrimo teiginiai.

Tyrimo struktūra. Magistro darbas yra suskirstytas į tris skyrius, o šie skirstomi į poskyrius. Pirmoje dalyje analizuojama principo samprata ir kilmė. Antroje darbo dalyje pateikiama principo taikymo samprata. Trečia darbo dalis skirta atskleisti principo taikymą praktikoje ypatumams. Darbo pabaigoje pateikiamas išvados ir naudotos literatūros sąrašas.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

EŽTK - Europos žmogaus teisių ir pagrindinių teisių apsaugos konvencija

EŽTT – Europos žmogaus teisių teismas

Romos statutas - Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui

Genocido konvencija - Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį

Konstitucinis teismas - Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

1. NULLUM CRIMEN SINE LEGE PRINCIPIO IŠTAKOS

Šiame skyriuje analizuojama principo *nullum crimen sine lege* kilmė, formavimasis ir kaip principas atsirado savo dabartine forma. Siekiant išanalizuoti principo sampratą ir pateikti savitą požiūrį, buvo apžvelgti kiti teisės principai padedantys principui *nullum crimen sine lege* tinkamai veikti. Apžvelgta principo istorija, dėmenys, formos ir apibrėžtys nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, atlikta užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbų ir kitos literatūros teorinė analizė.

1.1. Principo istorinė raida

Teisės principais grindžiami įvairūs teisiniai sprendimai, kurie formuoja teisės įgyvendinimą ir teisėkūrą. Nors ir kiekviena teisės šaka, turi jai priklausančius šakinius teisės principus, tačiau dauguma principų yra bendrieji, kurie priskiriami visai teisiniai sistemai. Vieniems iš svarbiausių teisės principų yra priskiriami specialieji teisės principai, kurie priklauso baudžiamosios teisės šakai. Šie principai leidžia tinkamai užtikrinti asmenų tiesę baudžiamajame procese. Vienas iš specialiųjų baudžiamosios teisės principų, kuris leidžia užtikrinti teisingą teisminį procesą yra: *Nullum crimen sine lege*. Tiesiogiai šis principas iš lotynų kalbos yra verčiamas be įstatymo, nėra nusikalstamos veikos. Nors šio principo vertimas iš pirmo požiūrio yra lakoniškas, nereikėtų nuvertinti jo prasmės ir galios. Pagal vertimą galima numatyti, kad šis principas negali būti taikytas, be nusikalstamos veikos kvalifikavimo, kuris privalo būti numatytas baudžiamajame įstatyme. Principas be šių dviejų dėmenų negali tinkamai funkcionuoti. Kadangi teisinei santvarkai *nullum crimen sine lege* principas yra labai svarbus, todėl būtina nustatyti, kada pradėjo veikti šis teisės principas ir kokia jo kilmės raida.

Nuo seniausių laikų, dar genčių egzistavimo laikais žmonės siekė kurti, tam tikrai bendruomenei formuoti vidaus taisykles. Asmuo gyvendamas tokioje santvarkoje puikiai suvokė, kad kiekvienas taisyklių pažeidimas turės atoveiksmį. Maždaug XVIII amžiuje prieš Kristų buvo matomos stiprios teisinės apraiškos Hamurabio teisyne. Žmonės buvo pakankamai civilizuoti, kad suprastų vien tik paprotinių taisyklių negana, reikalingas įstatymas, kurio būtų privaloma laikytis. Hamurabio teisynas buvo vienas seniausių pasaulio sukurtų ir užrašytų įstatymų, kurie tų laikų žmonėms prilygo įstatyminiai santvarkai.⁴ Šio teisyno autorius buvo Babilono valdovas Hamurabis, kuris nusprendė, kad visuomenės santykiams reguliuoti yra reikalingas rašytis šaltinis, kuris reguliuotų miesto gyventojų santykius ir kad kiekvienas asmuo suvoktų pasekmes nesilaikant įstatymo. Hamurabio

⁴ Darijus Beinoravičius, „Teisės ontologizavimo tendencijos antikinio pasaulio ir viduramžių pasaulėžiūroje“, *Jurisprudencija* 33, 25 (2002): 8, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3518>.

teisyne buvo nurodytos 25 nusikalstamos veikos, kurių bausmė buvo mirtis. Galima teigti, kad nuo šio momento buvo pradėtas vykdyti baudžiamosios teisės kūrimo procesas bei žmonių ir visuomenės teisių užtikrinimas, suprantant, kad įstatymo nesilaikymas gali užtraukti atsakomybę. Nors Hamurabio teisynas buvo iškaltas ant akmens, tai nesutrukdė sukurti apie tris tūkstančius eilučių žmonių santvarkai palaikyti ir įdiegti atsakomybę už padarytus pažeidimus.

Dar VI a. prieš Kristų populiarėjo visuomenės veikėjai, kurie siekė įvesti teisingumą ir užtikrinti teisiniais keliais žmonių gerovę. Vienas iš tokių buvo Atėnų valstybės veikėjas Solonas, kuris Atėnuose vykdė reformas pavadintas jo vardu.⁵ Reformos buvo nukreiptos į teisingumą ir dorinių normų laikymąsi. Solonas siekdamas minėtų tikslų savo gyvenimo metais sukūrė, vėliau pavadintą Solono konstituciją. Konstitucijoje buvo siekiama įtvirtinti teisinę lygybę tarp darbininkų klasės ir aukštą padėtį visuomenėje užimančių žmonių. Buvo siekiama bent minimaliai užtikrinti žmogaus teises raštiškai, kad oficialiai būtų matoma kokie teisės principai galiojo VI a. prieš Kristų. Jau Solono reformos metu buvo galima įžvelgti principo *nullum crimen sine lege* artėjančias užuomazgas, nors jos dar tik buvo menamos, kad bausmei reikalingas įstatymas.

Laikui bėgant po Hamurabio teisyno ir Solono konstitucijos atsiradimo, teisinės visuomenės pradai pradėjo populiarėti, o įtakingi valdovai pradėjo puoselėti idėją kurti įstatymus numatančius tvarką visuomenei. Rašytiniuose šaltiniuose buvo matomas tam tikrų bendrų principų atsiradimas, tarp daugumos skirtingų teritorijų valdovų. Todėl jau V a. prieš Kristų Romėnų tauta nusprendė savo paprotines teises įtvirtinti ir sukūrė Dvylikos lentelių įstatymą.⁶ Kad sukurti Dvylikos lentelių įstatymą Romos valdovas siuntė pasiuntinius išanalizuoti graikų mokslininkų sukurtus įstatymus, vienas iš jų buvo anksčiau minėtas Solonas. Šių lentelių dėka buvo padėtas pagrindas visai tolimesnei Romos teisinei sistemai vystyti.⁷

Nors *nullum crimen sine lege* principas dar nebuvo suformuotas, tačiau „[...] Romos imperatorių: Konstantino I (306–337 m. po Kristaus), Anastazijaus (491–518 m. po Kristaus) ir Justiniano I (527–565 m. po Kristaus) konstitucijose, o vėliau ir Justiniano I novelose”⁸ buvo matomos principo kilmės šaknys. Kadangi Romos imperijos gyvavimo laikais valstybėje buvo kalbama lotynų kalba, todėl visi veikalai buvo rašomi būtent šia kalba. Romos imperatorius Justinianas I nusprendęs

⁵ Vytautas Drunis, „Ar verta aklaui sekti paskui tuos, kurie eina priekyje?“, *Kultūros barai* 6, 610 (2012), 16, http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id46/KB_2012_6_web.pdf.

⁶ Theodor Kipp, *Geschichte der Quellen des römischen rechts* (Vokietija: Deichert, 1919), 32 psl.

⁷ *Ibid.*

⁸ Paulius Veršekys, „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“, *Teisė* 85, (2012), 198, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:4789377/>.

iš esmės pertvarkyti Romos teisę, todėl sukūrė Justiniano kodeksą, kuris buvo sudarytas iš 12 tomų.⁹ Vienas iš tomų buvo priskirtas baudžiamajai teisei aprašyti. Principas *nullum crimen sine lege* nebuvo konkrečiai nurodytas ir išaiškintas, tačiau raidos pagrindas buvo padėtas. Baudžiamasis įstatymas buvo aprašytas, o tai kas nebuvo nurodyta jame nebuvo traktuojama kaip nusikaltimas. „Per tūkstantį metų nuo Dvylikos lentelių įstatymų (451–450 m. pr. Kr.) iki Justiniano didžiojo kodifikavimo apie 530 m., romėnai sukūrė labiausiai išstobulintą ir išsamią pasaulietinę teisės sistemą antikos laikais“¹⁰ Iš ko galima spręsti, kad tikėtina principas *nullum crimen sine lege*, kilo Romos imperijos gyvavimo laikais.

1215 m. Anglijoje 39 straipsnyje Didžiosios chartijos rašte lotyniškais rašmenimis buvo užrašyta: “Nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut dissaisiatur, aut utlagetur, aut exuletur, aut aliquo modo destruetur, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terrae.”¹¹ (išversta iš lotynų kalbos: Joks laisvas žmogus negali būti paimtas, įkalintas, kankinamas, engiamas, išstremtas ar jokių būdu sunaikintas išskyrus pagal nustatytą įstatymą.). Kas iš esmės reiškia, kad be teisėto įstatymo jokiai laisvam žmogui negali būti apribotos jo teisės. Pirmą kartą oficialiai aukščiausiam teisinės galios turinčiame teisės akte, *nullum crimen sine lege* principo reikšmė buvo pavartota Anglijoje 1215 m. Didžiosios laisvių chartijos aukščiau paminėtame straipsnyje. Nors pats principas savo originalia išraiška nebuvo paminėtas, tačiau pateikto straipsnio reikšmė atitiko principo sampratą. Nes buvo aiškiai išreikšta mintis, kad „[...] kiekvienas laisvas žmogus turi būti patrauktas prieš teisminę instituciją, prieš imantis bet kokių veiksmų prieš jį. Tai pagrindinio tinkamo teisinio proceso principo užuomazga, užtikrinanti, kad iš žmonių nebūtų savavališkai atimta laisvė ar nebūtų galima nubausti ir kad jie būtų patraukti atsakomybėn.“¹² Kas puikiai atspindi principo nėra nusikaltimo be įstatymo reikšmę, taip užtikrindami žmogaus teisių apsaugą jau XIII amžiuje.

Švietimo laikotarpiui išibėgėjant, toliau buvo plėtojama ir baudžiamosios teisės sistema ir jos principų panaudojimas.¹³ 1789 m. Prancūzijoje buvo paskelbta Žmogaus ir piliečio teisių

⁹ “Justiniano kodeksas”, Visotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2022m. lapkričio 7 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/justiniano-kodeksas/>.

¹⁰ Rafael Domingo, *Roman Law: Basic Legal Concepts and Values* (Navarra, Spain: University of Navarra - School of Law. 2017), 1, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2989010.

¹¹ “Magna Carta 1215”, The Magna Carta Project, žiūrėta 2022m. lapkričio 20 d., https://magnacartaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39.

¹² “1 šaltinio chartinės charakteristikos priėmimo priešistorė. Magna Carta (1215). Kova su korupcija“, Samorazvitije, žiūrėta 2022m. lapkričio 25 d., <https://srcaltufevo.ru/lt/1-predystoriya-prinyatiya-hartii-harakteristika-istochnika-velikaya-hartiya.html>.

¹³ Paulius Versekys, “Liberal Construction of the Composition of the Criminal Act and the Maxim Nullum Crimen Sine Lege: the Intersection and the Solution”, *Socialiniai mokslai* 76, 2 (2012), 46, <https://www.lituanistika.lt/content/44735>.

deklaracija, kuri buvo sukurta pagal Jungtinių Amerikos Valstijų Teisių bilį. Ši deklaracija buvo paskelbta siekiant užtikrinti žmogaus teises. Viena iš pagrindinių jos minčių buvo „[...] kad negalima apkaltinti ar įkalinti žmogaus, jei jis nepažeidė įstatymų, asmuo laikomas nekaltu, kol neįrodoma jo kaltė, prieš įkalintuosius negalima naudoti smurto.”¹⁴ Šios normos plėtojimas buvo vienas iš labiausiai atitinkančių principo *nullum crimen sine lege* sampratą. Deklaracijos paskelbimas turėjo labai didelę įtaką ir kitiems ateityje išleistiems teisės aktams, kurie užtikrina žmogaus teises ir laisves. Vienas iš tokių dokumentų buvo pirmoji Europoje išleista konstitucija, t.y. po dviejų metų išleista Gegužės trečiosios konstitucija, kuri oficialiai buvo pavadinta Valdymo įstatymu. Veikimo apimtis buvo aiškiai reguliuojama ir suteikė didesnę lygybę tarp visuomenės sluoksnių, neleido žemesnio sluoksnio žmonės būti labiau paveikiamiems ir baudžiamiems už įstatyme nenumatytas veikas. Deklaracijos paskelbimas buvo suvokiamas kaip viena iš didesnių laimėjimų žmogaus teisių ir laisvių raidos plėtojimui. Dėl deklaracijos priėmimo baudžiamojo įstatymo užtikrinimas buvo dar svarbesnis ne tik Prancūzijai, bet ir visai Europai, dėl joje pateikiamų normų svarbumo. O pagal deklaracijoje numatytas normas sukūrus konstituciją ji buvo verčiama į kitas kalbas, kad galėtų veikti ir kitose Europos šalyse, todėl tai teikė didelę svarbą XX amžiaus žmogaus teisių įtvirtinimui.¹⁵

Paulis Johanas Anzelmas fon Fòjerbachas buvo garsus vokiečių teisininkas, kuris savo knygoje pavadinimu “*Peinlichen Rechts*” 1801 m. pavartojo lotynišką frazę “*Nullum crimen sine poena legali*”¹⁶, kas leidžia suprasti, kad jo reikšmė siejasi su principu *nullum crimen sine lege*. Knygoje teisininkas pirmą kartą istorijoje suformulavo lotynišką principą, kurį vėliau plėtojo savo kaip teisininko karjere. Daug laiko skyrė Vokietijos baudžiamosios teisės reformai, kurios pagrindiniai bruožai siejosi su principais *nullum crimen, nulla poena sine lege* (negali būti nusikaltimo ir bausmės, kurie nenurodyti įstatyme).¹⁷ Todėl autorius yra siejamas su *nullum crimen sine lege* principo suformulavimu. Iš esmės, ankstesnės apraiškos, šio principo sampratos neturėjo konkretaus pavadinimo. Nuo šios autoriaus knygos sukūrimo ir Vokietijos baudžiamosios teisės reformos principas buvo pradėtas naudoti ir kituose teisės šaltiniuose. Johaną Anzelmą fon Fòjerbachą galima laikyti pavyzdžiu, kuris pradėjo spręsti problemas dėl humaniškos bausmės skyrimo, kuri asmenį atbaidytų nuo nusikaltimo darymo ar jo pakartojimo. Autoriaus indelis į baudžiamąją teisę buvo toks

¹⁴ “Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija”, Visotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2022m. lapkričio 17 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/zmogaus-ir-piliecio-teisiu-deklaracija/>.

¹⁵ Ibid

¹⁶ Paul Johann Anselm von Feuerbach, *Peinlichen Rechts* (Giessen: Heyer, 1801), 20, <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10394279?page=5>.

¹⁷ “Paul Johann Anselm von Feuerbach”, Visotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2022m. lapkričio 20 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/paul-johann-anselm-von-feuerbach/>.

didelis, kad jam sukūrus Bavarijos baudžiamąjį kodeksą, juo rėmėsi ir kitos Europos šalys, kurios siekė užtikrinti žmogaus teises ir laisves.

1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau - EŽTK) nustatyta *nullum crimen sine lege* principo reikšmė ir taikymo ribos, nors be teismų praktikos ir buvo ganėtinai sunku imti taikyti principą. EŽTK 7 straipsnis nustatė: „Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama griežtesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu [...]“¹⁸ Straipsnio dispozicijoje matoma, kad šio principo aiškinimas yra pateiktas keletą aspektų sujungus į vieną. Šio straipsnio sukūrimo dėka buvo aiškiai suprantamos principo ribos ir plotmė, taip pat suprantamai suformuluota principo esmė, kurią galima taikyti.

Lietuvos Respublikos Konstitucija numato „[...] Bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu.“¹⁹ Tai reiškia, kad nusikalstama veika negali būti pripažinta, be baudžiamojo įstatymo. Tiek *nullum crimen sine lege* principas, tiek LR konstitucija siekia užtikrinti, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės ir būtų sąžiningai vykdomas baudžiamasis procesas. Kiekvienu nusikalstamos veikos atveju, nusikalstama veika privalo būti įstatyme apibrėžta konkrečiai ir be abstraktumo. “[...] Šis reikalavimas yra patenkinamas tuo atveju, kai asmuo gali iš atitinkamos nuostatos formuluotės ir prirėkęs pasitelkdamas jos aiškinimą teismų praktikoje, žinoti, kokie veiksmai ar neveikimas sukelia jo baudžiamąją atsakomybę, ir atitinkamai reguliuoti savo elgesį.”²⁰ Baudžiamasis įstatymas turėtų būti aiškus ir be dviprasmybių. Tačiau ar dėl, to kad kaltininkas padarydamas tam tikrą veiką, kuri anksčiau nebuvo kriminalizuota turėtų būti už tai nubaustas. Įstatymai numato aiškią poziciją, kad norint, kad atsirastų atsakomybė už tam tikrą veiką, tai turi būti numatyta įstatyme arba kitoje blanketinėje normoje. „[...] Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliami grėsmė, kad tokia žala atsiras. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymu, turi plačią diskreciją, jis gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą, mastą, kitus požymius, kitas turinčias

¹⁸ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija”, LRS, žiūrėta 2022 m. lapkričio 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

¹⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija” LRS, žiūrėta 2022 m. lapkričio 20 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutarties (Nr. 2K-P-93/2014)", Eteismai, žiūrėta 2022 m. lapkričio 17 d., <https://eteismai.lt/byla/34099911461380/2K-P-93/2014>.

reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų. Atsakomybė (sankcija, bausmė) už teisės pažeidimus turi būti nustatyta iš anksto (*nulla poena sine lege*); veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme (*nullum crimen sine lege*).²¹

Konstitucinis teismas yra nustatęs, kad „[...] tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais [...]“²² Siektinas pavyzdys, kad visi asmenys laikytųsi įstatymų ir gerbtų vienas kitą, todėl labai svarbu nustatyti taisykles ir jas pateikti aiškiai, kad asmenys suprastų, kas yra uždrausta įstatymo. Šiais pagrindais, kuriuos savo teisiniuose veikaluose minėjo jau anksčiau minėti autoriai, buvo sukurtas ir 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – LR BK). Šio kodekso numatytuose normose yra surašytos visos nusikalstamos veikos už kurias yra numatytos bausmės. „Pagrindiniais teisinės valstybės koncepcijos požymiais laikomi: teisės ir įstatymo viršenybė visose valstybinio ir visuomeninio gyvenimo srityse, įvairių socialinių grupių interesų pusiausvyra, įtvirtinta įstatymuose, abipusė valstybės ir piliečių atsakomybė[...]“²³ Sukurtas baudžiamasis įstatymas užtikrina teisinės valstybės garantą, kuris leidžia reguliuoti įvairias gyvenimo sritis. Todėl sukurtas baudžiamasis įstatymas, kuris nurodo konkrečias nusikalstamas veikas reguliuoja, kad nebūtų pažeistas *nullum crimen sine lege* principas ir būtų užtikrintos žmogaus teisės. *nullum crimen sine lege* principas nustato teisės aktų veikimo ribas, leidžia suprasti, kad įstatymas negali būti taikomas retrospektyviai ir numato, kad veika būtų pripažinta nusikalstama, privalo būti numatyta nacionaliniame ar tarptautiniame teisės akte.

Teismų praktika labiausiai leidžiančių suprasti *nullum crimen sine lege* principo panaudojimą baudžiamojoje teisėje ir kaip jis konkrečiai gina žmogaus teises. Kaip yra aiškinamas ir naudojamas principas pateikia EŽTT, kuris nagrinėdamas pateiktus skundus dėl valstybių teisės taikymo aiškina remdamasis specialiais baudžiamosios teisės principais. 1959 m. Europos žmogaus teisių teismas surengė pirmąją sesiją, tačiau tik 1998 m. pradėjo savo darbą kaip tarptautinė nuolatinė institucija,

²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutarties (Nr. 2K-P-93/2014)“, supra note, 20: 16.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993–2009* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010), 180, <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/konstituc-doktrinos-nuostatos-1993-2009.pdf>.

²³ Nadežda Michailovna Juraševič, “Teisinės sąmonės vaidmuo kuriant teisinę valstybę”, *Jurisprudensija* 19, 11 (2001): 21, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3732>.

kuri tarptautiniu mastu užtikrina, kad nebūtų pažeidžiamos žmogaus teisės. Pats Europos žmogaus teisių teismas savo iniciatyva nevykdo teismo proceso, tam reikalingas skundas, kurio pagrindu gali būti pradėtas procesas. O skundas turi būti pateikiamas konkrečiai dėl teisės pažeidimo, kuris numatytas 1950 m. EŽTK.

Lietuvoje EŽTK įsigaliojo 1995 metais, žmonės nedrąsiai tik po kelių metų pradėjo kreiptis į EŽTT su skundais, siekdami apginti galimai pažeistas jų teises. Pirmasis Europos žmogaus teisių teismas, kuriame teisminis procesas buvo vykdoma prieš Lietuvą, įvyko jau 1997 m. gruodžio 1 dieną. Tuo laikotarpiui Lietuvoje galiojo LTSR Baudžiamasis kodeksas, kuris reguliavo visuomeninius santykiu baudžiamosios teisės kontekste. Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo buvo paliktas galioti LTSR Baudžiamasis kodeksas, tačiau 2000 metais buvo priimtas LR BK, kuris 2003 metais įsigaliojo, kai buvo suderintas su kitais tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais. Konstitucinis teismas teigia, kad „[...] konstitucinis teisinės valstybės principas reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos, nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimus priimtų tik teisės pagrindu.“²⁴ O jei asmenims atrodo, kad valstybė nebuvo objektyvi gali kreiptis į EŽTT. Dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo pažeidimo 1999 metais į EŽTT kreipėsi Nikolaj Kremvovskij, tačiau skundas buvo nepriimtinas.

Apibendrinant galima teigti, kad principo *nullum crimen sine lege* apraiškos gyvavo nuo seniausiu laikų. Tačiau rašytiniuose šaltiniuose principo apraiškos buvo pastebimos Hamurabio teisyne maždaug XVIII amžiuje prieš Kristų. Pačio principo kilmė yra siejama su Romos imperatorių laikais, kai imperijoje buvo puoselėjama lotynų kalba. Nors tik 1801 m. principas *nullum crimen sine lege* įgavo pavidalą ir buvo panaudotas Vokietijos teisininko P. J. A. fon Fòjerbachas veikaluose, kur toliau buvo plėtojama principo reikšmė. O 1950 m. sukūrus EŽTK, 7 straipsnyje principas buvo panaudotas savo dabartine forma *nullum crimen sine lege*, siekiant užtikrinti žmogaus teisės baudžiamajame procese. Taip pat EŽTK buvo pateikta principo reikšmė. Pats principo išaiškinimas buvo atskleistas vykdam teismų praktiką, o ypatingai pradėjus veikti EŽTT. Teismų praktikos tikslas buvo naudojant *nullum crimen sine lege* principą užtikrinti, kad asmenų teises dėl veikos, kuri nėra numatyta baudžiamajame įstatyme, nebūtų pažeistos.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, *Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos (1993–2020)* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020), 55, <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/10/oficialioji-konstitucine-doktrina-web.pdf>.

1.2. Principo koncepcija

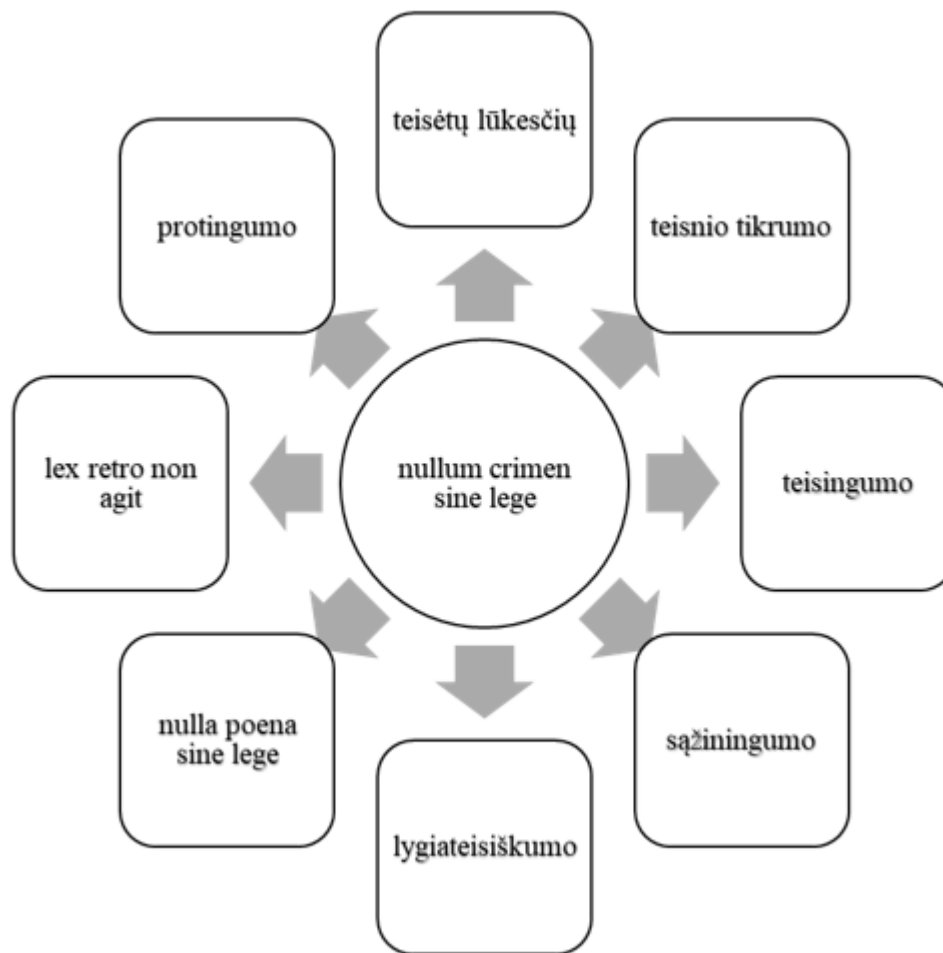
Kiekviena valstybė siekia užtikrinti žmogaus teises, o kad tai būtų padaryta tinkamai, kuriami įstatymai, taikomi teisės principai. Tokį požiūrį pateikia Dr. Laurynas Pakštaitis: „Kartu sunku įsivaizduoti efektyviai veikiančią valstybę, kurioje nebūtų įstatymu įteisintos valstybinės ar viešosios teisingumo palaikymo sistemos, nusikaltimų įvertinimo sistemos, baudžiamosios teises bei baudžiamojo proceso. Šiuolaikinio žmogaus požiūriu - nebent jis būtų anarchistas ar kraštutinis liberalas, - valstybė be teismų, nuosprendžių ir kalėjimų egzistuoti negali. Valstybe apgina silpnesnįjį, nuskriaustąjį, vieša interesą, vertės kūrimą, pati save nuo perversmų ar išores grėsmių.“²⁵ Šios mintys realizuoja principo *nullum crimen sine lege* prasmę. Nereikia daug numanyti, kad suprasti, kad teisinė sistema negali egzistuoti be įstatymų, o tuo labiau baudžiamojo įstatymo. Tam kad tinkamai taikyti reikia puikiai numanyti įstatymą ir tai kas jame parašyti. Todėl yra labai svarbu suprasti, kad kiekvienai teisinei sąvokai reikalingas išaiškinimas, kuris leistų atitinkamai ja naudotis. Tik žinant teisinės sąvokos reikšmę ir sampratą, galima ją naudoti ir taikyti. Lygiai taip pat yra ir su teisės principais, kurių reikšmę būtina žinoti, kad jie galėtų būti efektyviai taikomi demokratinėje visuomenėje. Šiuo atveju labai svarbu nustatyti kokią reikšmę baudžiamojoje teisėje turi principas *nullum crimen sine lege* ir kokia šio principo koncepcija baudžiamojoje teisėje.

Kiekvieno principo taikymas neapsieina ir be kitų teisės principų prisilietimo, tai lyg sudedamoji dalis. Nes principais suformuluota nuostata yra esminė, kuri nulemia visas kitas procedūras.²⁶ Principas *nullum crimen sine lege* yra puikus pavyzdys, kad norint išpildyti, suprasti principo reikšmę ir taikymą, būtina atkreipti dėmesį į kitus teisės principus, tokius kaip: *nulla poena sine lege* (nėra bausmės be įstatymo), teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių, *lex retro non agit* (teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas), teisingumo, protingumo sąžiningumo, lygiateisiškumo (žr. 1 schemą). Visų šių principų reikšmę būtina aptarti, norint atskleisti principo *nullum crimen sine lege* koncepciją.

²⁵ Laurynas Pakštaitis, „Senovės romėnų baudžiamosios teisės bruožai“, *Public security and public order* 30, (2022): 94, <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/issue/view/463>.

²⁶ Lastauskienė, *supra note*, 3: 47.

1 schema. *Nullum crimen sine lege* principui padedantys principai

Darbo autorius yra minėjęs, kad Paulis Johanas Anzelmas fon Fòjerbachas buvo teisininkas, kuris savo veikale pirmą kartą paminėjo lotynišką frazę “*Nullum crimen fine ' poepa legali*”²⁷ Ši frazė yra siejama su dviem specialiais baudžiamosios teisės principais *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Principo *nullum crimen sine lege* tiesioginė reikšmė yra labai paprasta: nusikalstama veika privalo būti numatyta baudžiamajame įstatyme, kad asmuo suprastų į kokias teisės saugomas vertybes jis taikosi.²⁸ Tačiau į šią reikšmę įeiną ne vienas dėmuo, kurio visuma sukurią aiškia principo koncepciją. Baudžiamojoje teisėje principas *nullum crimen sine lege* dažniausiai yra neatsiejamas nuo principo *nulla poena sine lege*. Šie principai sąveikauja tarpusavyje ir tiesiogiai papildo vienas kitą, todėl yra teigiama, kad principai yra vieni iš pagrindinių šiuolaikinės baudžiamosios teisės principų ir yra esminis teisinės valstybės elementas, kuris reikalauja, kad valstybės institucijos veiktų pagal

²⁷ Feuerbach, *supra note*, 16: 20.

²⁸ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija : vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2000), 347, <https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaisvila-2000.pdf>.

įstatymus, todėl valstybės valdžios institucijų veiksmai turi būti numatyti asmenims.²⁹ *Nulla poena sine lege* jo tiesioginė reikšmė yra siejama su nėra teisinės atsakomybės be teisinio pagrindo, tai reiškia, kad asmeniui užtikrinama teisė į teisingą bausmės skyrimą.³⁰ Kadangi dar XIX amžiuje buvo panaudoti šie principai, nuo to laiko jie siejami ir taikomi kartu, nors ir kiekvienas principas turi savo reikšmę.

Prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas teigia, kad „Kalbant apie įstatymų leidybą ir praktinę baudžiamąją politiką, reikia atkreipti dėmesį, kad baudžiamoji politika susideda iš tam tikrų sudėtinių dalių. Paprastai atskirai nagrinėjamos dvi baudžiamosios politikos sudėtinės dalys: a. veikų kriminalizacijos baudžiamoji politika ir b. baudžiamoji politika nustatant ir taikant baudžiamojo poveikio priemones asmenims, padariusiems nusikaltimus.“³¹ Šios profesoriaus mintys leidžia suprasti, kad baudžiamosios teisės sudedamosios dalys atskleidžia tiesioginį principų *nullum crimen, nulla poena sine lege* sąveikavimą. Kadangi yra akivaizdu norint, kad veika būtų nurodyta baudžiamajame įstatyme ji turi būti kriminalizuota, o kai ji yra kriminalizuota privalo būti numatytos sankcijos už tą veiką. Todėl šios dvi sudėtinės dalys yra neatsiejamos viena nuo kitos, kaip ir principai *nullum crimen, nulla poena sine lege*.

Profesorius R. Drakšo nuomone principas *nullum crimen, nulla poena sine lege* yra garantas žmogaus teisių apsaugai, būtent šio principo dėka yra atmetama galimybė savavališkai ir nepagrįstai patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.³² Todėl, kiekvieną kartą tiriant nusikalstamą veiką yra būtina nustatyti ar tam tikros veikos padarymo laiku, baudžiamajame įstatyme buvo numatyta, kad šį veika yra nusikalstama. Pabrėžtina, kad nusikalstama veika gali būti numatyta ne tik nacionaliniame teisės akte, bet ir tarptautiniame. Tačiau kaip ir numatyta Lietuvos įstatymuose, norint, kad tarptautinė sutartis turėtų teisinę galią šalyje, privalo būti ratifikuota Lietuvos Respublikos. Viena iš tokių sutarčių yra EŽTK, kuri yra viena veiksmingiausių ir pažangiausių tarptautinio lygmens sutarčių, kurios dėka yra užtikrinamos žmogaus teisės.

²⁹ Nika Bruskina, „The Crime of Genocide Against the Lithuanian Partisans: A Dialogue Between the Council of Europe and the Lithuanian Courts“, *European Papers - A Journal on Law and Integration* 5, 1 (2020): 138, https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_eJ_2020_1_8_SS1_Articles_Nika_Bruskina_00389.pdf.

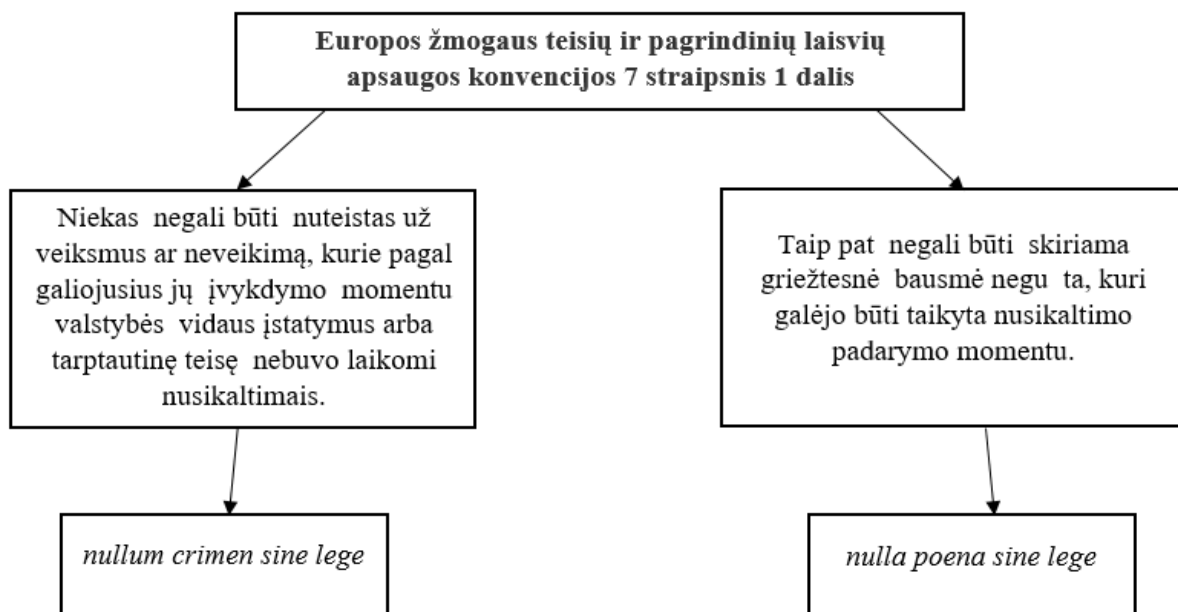
³⁰ Kristina Chlebinskaitė, „Subendrintos dalinio bausmių sudėjimo būdu bausmės skyrimas, tinkamai įgyvendinant... *nulla poena sine lege* principą“, *Teisė* 66, 1 (2008): 42, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164040612/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

³¹ Vytautas Piesliakas, „Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos“, *Jurisprudencija* 13, 5 (1999): 56, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3829>.

³² Romualdas Drakšas, „Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai“, *Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų* 5, (2011): 155.

Mikhel Timmerman teigimu 1950 m. EŽTK 7 straipsnio 1 dalyje yra pateikiamas *nullum crimen, nulla poena sine lege* principų tiesioginis apibrėžimas.³³ Šio straipsnio pirmosios dalies pirmame sakinyje yra pateiktas *nullum crimen sine lege* principo apibrėžimas „Niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais.“³⁴ Antrasis sakinyje yra „Taip pat negali būti skiriama griežtesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu.“³⁵, kurio reikšmė atspindi *nulla poena sine lege* principo sampratą, kuri yra taikoma nuo XX amžiaus vidurio. Būtent straipsnis pateikia, kad šie du principai sąveikauja tarpusavyje. Pagal Mikhel Timmerman išdėstytas mintis darbo autorius sukūrė schemą atspindinčią EŽTK 7 straipsnio 1 dalies reikšmę (žr. 2 schema).³⁶

2 schema. EŽTK 7 straipsnio 1 dalies išskaidymas dėmenimis

Dar vienas labai svarbus teisės principas yra teisėtų lūkesčių. Šis principas yra neatsiejama nuo individo lūkesčių ir viešojo intereso balanso.³⁷ Todėl svarbu suprasti, kad kiekvienas individas

³³ Mikhel Timmerman, *Legality in Europe. On the principle "nullum crimen, nulla poena sine lege" in EU law and under the ECHR*, (Florence : European University Institute, 2018), 74,

https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/56105/Timmerman_2018_LAW.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

³⁴ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2023 m. sausio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Timmerman, *op. cit.*

³⁷ Birutė Pranevičienė, „Teisėtų lūkesčių principo samprata ir teisėtų lūkesčių apsaugos modeliai Europos Sąjungos administracinėje erdvėje“, *Jurisprudencija* 96, 6 (2007): 45, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2711>.

teisėtai siekdamas savo lūkesčių gali sulaukti ir teisėtų rezultatų. Galima teigti, kad „[...]asmuo, neįvykdyęs savo sutartinių įsipareigojimų, negali tikėtis teisėtų lūkesčių, kad kita sutarties šalis įvykdys jos sutartinius įsipareigojimus [...]”³⁸, ir taip patenkins jo teisėtus lūkesčius. Todėl kiekvienas protingas žmogus turėtų suprasti teisėtus lūkesčius, kad jeigu elgsis ne pagal įstatymų numatytą tvarką jo lauks atitinkamos pasekmės. Anot prof. Dr. Birutės Pranevičienės teisėtų lūkesčių principas yra glaudžiai susijęs su teisinio tikrumo principu, šių principų bendrumas leidžia užtikrinti piliečiui suteikiamą galimybę numatyti jį liečiančius valstybės veiksmus ir paskatina imtis atitinkamų veiksmų.³⁹ Dėl minėtų priežasčių teisė privalo būti aiški, tiksli, suprantama, numanoma. Todėl teisėtų lūkesčių apsauga dažnai siejama su platesne teisinio tikrumo koncepcija.⁴⁰ Kaip teigia Elina Paunio šio principo reikšmė yra, kad įstatymai ir nuosprendžiai turi būti numanomi, t.y. įstatymai turi atitikti aiškumo, stabilumo, suprantamumo ir nuspėjamumo standartą, tam kad jie atitiktų asmenų sukeltas teises pasekmes, taip pat kaip ir teisenos sukeltas pasekmes.⁴¹ Todėl drąsiai galima teigti, kad teisinio tikrumo principas reiškia, jog teisė turi turėti tam tikrą nuspėjamumo faktorių, kad asmenys, kurie vadovaujasi teisės aktais galėtų numatyti, kokios grėšią teisinės pasekmės. Teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principai puikiai nukreipia į sąlygą, kad principas *nullum crimen sine lege*, be jų negali būti taikomas, tai lyg pamatinė sudėtis, be kurios nebus užtikrintos žmogaus teisės.

Darbo tema atspindi *nullum crimen sine lege* principo veikimą ir naudojimą baudžiamojoje teisėje, todėl būtina atskleisti principo dėmenis. EŽTK yra pagrindinis teisės aktas, kuriuo naudojasi Lietuva ir kitos sąjungos šalys, todėl EŽTK 7 straipsnio 1 dalis yra neatsiejama nuo principo esmės. Straipsnio dispozicijoje matoma, kad *nullum crimen sine lege* principo aiškinimas yra pateiktas keletą aspektų sujungus į vieną. Aspektai minimi principu:

1. Baudžiamajon atsakomybėn asmuo gali būti patrauktas tik pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį įstatymą;
2. Veika pripažįstama nusikalstama, kai tai yra numatyta nacionaliniuose arba tarptautiniuose teisės aktuose.

Iš EŽTK pateikto straipsnio dalies yra konkrečiai atsispiriama į principo *lex retro non agit* sampratą. „Taisyklė *lex retro non agit* – svarbus ir būtinas veiksnys užtikrinant teisės, įstatymų, teisinės tvarkos stabilumą ir tvirtumą, teisinių santykių subjektų teises, pasitikėjimą valstybėje priimtais teisės aktais. Teisės subjektas turi būti įsitikinęs, kad jo elgesys, atitinkantis tuo metu

³⁸ Pranevičienė, *supra note*, 37.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ John Anthony Usher, *General Principles of EC Law* (Jungtinė Karalystė: Longman, 1998.), 78.

⁴¹ Elina Paunio, *Legal Certainty in Multilingual EU Law: Language, Discourse and Reasoning at the European Court of Justice* (Farnham: Ashgate, 2013), 51.

galiojančius teisės aktus, ir vėliau bus laikomas teisėtu ir nesukeliančiu jam neigiamų teisinių padarinių.⁴² Principo dėka yra kuriamas pagrindas teisės pastovumui.⁴³ Principas yra lyg dar viena sąlyga, tinkamai veikti principui *nullum crimen sine lege*. Labai svarbu pabrėžti dar kartą, kad teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, įstatymų ir kitų teisės aktų galiojimas atgal neleidžiamas⁴⁴ (neskaitant išimčių). Dėl šios priežasties *nullum crimen sine lege* principas yra glaudžiai siejamas su *lex retro non agit* smaprata.

Nullum crimen sine lege principo turinys nurodo reikalavimus ir draudimus ne tik įstatymų leidėjui, bet ir teisės taikytojui.⁴⁵ Nors atrodo, kad viename straipsnyje yra daug nurodymų įstatymų taikytojui, tačiau kiti teisės mokslininkai išvelgia daugiau aspektų, kuriais turėtų būti vadovojamasi. Lietuvos teisės tyrinėtojų teigimu: „[...] kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami, [...] įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius [...]“⁴⁶ Todėl, kad *nullum crimen sine lege* principas tinkamai funkcionuotų pagrindinė esmė yra sukurti tinkamą, aiškiai suformuluotą teisės normą, kas labai aiškiai leidžia suprasti, kad čia įsilieja teisinio tikrumo principo turinys. Sukūrus teisės normą yra svarbu ją įteisinti įstatyme, tam kad asmenys konkrečiai žinotų kokios veikos yra uždraustos įstatymų, ko pasėkoje bus išpildomi teisėtų lūkesčių, *nulla poena sine lege*, *lex retro non agit* principai. Šių principų darni visuma atskleidžia principo *nullum crimen sine lege* galią. Principas yra teisės taikymo esminis elementas, kurio dėka yra sukuriamas pagrindas žmogaus teisių užtikrinimo sistemai ne tik egzistuoti, bet ir veikti.

Apie principo *nullum crimen sine lege* sudedamąsias dalis yra pasisakę ir Vokietijos teisės tyrinėtojai, siekiantys užtikrinti tinkamą principo įgyvendinimą baudžiamajame procese. Vokietijos baudžiamojoje teisėje principas yra analizuotinas 4 aspektais:⁴⁷

⁴² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas dėl vyriausybės nutarimo kainodaros reguliavimo klausimais santrauka“, LRKT, žiūrėta 2023 m. vasario 7 d., <https://lrkt.lt/lt/teisimo-aktai/paieska/135/ta373/summary>.

⁴³ Artūras Tyla, „Romėnų teisė kaip šiuolaikinės privatinės teisės pagrindas“, (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2011), 33, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2170775/>.

⁴⁴ Jonas Prapiestis, Gintaras Švedas ir Darius Prapiestis, „Teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais“, *Teisė* 119, (2021): 37, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/24278/23555>.

⁴⁵ Laura Mickevičiūtė, „Kai kurie prekybos poveikiu sudėties aiškinimo aspektai principo *nullum crimen sine lege* kontekste“, *Teisė*, 111 (2019); 218, <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/14489>.

⁴⁶ Vaišvila, *supra note*, 2: 228.

1. *nullum crimen sine lege certa* – nusikalstama veika ir dėl jos padarymo kylantys padariniai privalo būti maksimaliai aiškiai ir tiksliai aprašyti įstatyme (Bestimmtheitsgebot);

2. *nullum crimen sine lege praevia* – (praevia – anksčiau einąs) draudžiamas atgalinis baudžiamojo įstatymo veikimas (Rückwirkungsverbot), t. y. galioja bendra nuostata *lex retro non agit*, išskyrus tuos atvejus, kai įstatymas šalina atsakomybę ar švelnina bausmę (*lex benignior retro agit*);

3. *nullum crimen sine lege stricta* – draudžiama taikyti analogiją, taip pat plečiamąjį įstatymo aiškinimą, kuriuo yra sunkinama subjekto teisinė padėtis (Analogieverbot, verbot täterbelastender Analogie);

4. *nullum crimen sine lege scripta* – baudžiamoji teisė yra rašytinė teisė, todėl draudžiama taikyti sunkinančią subjekto padėtį paprotinę teisę (Verbot täterbelastenden Gewohnheitsrechts)⁴⁷

Galima matyti tendenciją, kad didelė dalis teisės tyrinėtojų, mano, kad *nullum crimen sine lege* principo struktūrai yra svarbu, kad teisės norma būtų suformuluota aiškiai ir suprantamai. Norma gali būti taikoma, tik tuomet, kai ji yra paskelbta rašytiniu įstatymu (nepaprotinė) ir galioja, o veika yra padaryta jos galiojimo laike. Kas yra pastebima teismų praktikoje, kad draudžiama taikyti teisės analogiją, t.y. ją aiškinti išplečiant, taip pabloginant asmens teisinę padėtį, tačiau ir tokių atvejų pasitaiko teismų praktikoje.

Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui (toliau – Romos statutas) 22 straipsnyje nurodo 3 principo *nullum crimen sine lege susedamąsias dalis*:

„1. Pagal šį Statutą asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei tiriamas elgesys padarymo metu nėra pripažįstamas nusikaltimu, priklausančiu Teismo jurisdikcijai.

2. Nusikaltimo sąvoka aiškinama labai tiksliai, nesivadovaujant jokia analogija. Iškilus neaiškumui, sąvoka aiškinama tiriamojo, kaltinamojo ar nuteistojo naudai.

3. Šis straipsnis netrukdo kokios nors veikos laikyti nusikalstama pagal tarptautinę teisę neatsižvelgiant į šį Statutą.“⁴⁸

Romos statute kaip ir daugumoje teisės aktų principas *nullum crimen sine lege* aiškinamas atkreipiant dėmesį į tai, kad asmuo netraukiamas atsakomybėn jei veikos padarymo metu, nebuvo tai numatančio įstatymo, t.y. taikomas *lex retro non agit* principas. Taip pat labai svarbu, kad įstatymas

⁴⁷ Drakšas, *supra note*, 32: 156.

⁴⁸ „Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui“, LRS, žiūrėta 2023 vasario 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211305>.

nubūtų aiškinamas per plačiai ir asmens nenaudai, nes tokiu atveju bus pažeistos žmogaus teisės, nebus laikomasi teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo principų. O trečia dalis siekia užtikrinti, kad už nusikalstamas veikas asmenys būtų baudžiami ir tarptautinių įstatymų numatyta tvarka, atsižvelgiama į principo *nulla poena sine lege*. Todėl nors ir šalies baudžiamajame įstatyme veika nėra numatyta nusikalstama, tačiau jau yra nurodyta tarptautinėje ratifikuotoje sutartyje, už tokią veiką privalo būti taikoma atitinkama atsakomybė, nusikalstamą veiką padariusiems asmenims. Atkreipiant dėmesį į principo siekį užtikrinti, kad baudžiamasis įstatymas veiktų tinkamai yra siekiama kuo tiksliau ir išsamiau paaiškinti jo sampratą.

Principas *nullum crimen sine lege*, daugumos teisės tyrinėtojų aiškinamas labai sudėtingai, tačiau prof. Dr. Oleg Fedosiuk principo sampratą pateikia gana paprastai „[...] principas reikalauja, kad kiekvienas nusikalstamas poelgis būtų tiksliai apibrėžtas ir uždraustas baudžiamuoju įstatymu ir kad būtų baudžiama tik taip, kaip nustatyta įstatymu [...]“⁴⁹ Šis apibrėžimas nors nėra labai plačiai paaiškintas, tačiau kiekvienam nors šiek tiek teisėje nusimanančiam asmeniui yra aiškus. Teisės aiškintojai kiekvieną kartą siekiant pateikti tam tikros sąvokos aiškinimą yra pasiryžę atskleisti kuo daugiau, kad ta sąvoka būtų pritaikyta tinkamai, lygiai taip pat yra su teisės principais, nieko nesiskiria ir principas nėra nusikaltimo be įstatymo.

Būtina pabrėžti, kad be bendrųjų teisės principų baudžiamasis procesas nėra net įsivaizduojamas. Todėl, kad principas *nullum crimen sine lege* būtų tinkamai naudojamas, jam padeda bendrieji teisės principai: teisingumo, protingumo sąžiningumo, lygiateisiškumo ir kiti principai. Principo *nullum crimen sine lege* siejasi su visais minėtais principais, kaip pavyzdys be teisingos ir protingai suformuluotos teisės normos baudžiamasis įstatymas negalėtų užtikrinti žmogaus teisių ir pritaikyti principo *nullum crimen sine lege*. O be sąžiningo proceso ir lygiateisių proceso šalių pati sistema negalėtų užtikrinti tinkamo principo *nullum crimen sine lege* veikimo esmės.

Apibendrinant galima teigti, kad principas *nullum crimen sine lege* yra dažnai naudojamas kartu su principu *nulla poena sine lege*, dažnai teisės tyrinėtojai nurodo, kad šie principai yra neatskiriami tarpusavyje. Tačiau be tokių principų kaip: teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių, *lex retro non agit*, teisingumo, protingumo, sąžiningumo, lygiateisiškumo, būtų sunku paaiškinti *nullum crimen sine lege* principo koncepciją. Dauguma šaltinių atkreipia dėmesį, kad vieni svarbiausių principo dėmenų yra tokie: nusikalstama veika turi būti aiškiai aprašyta baudžiamajame įstatyme; įstatymas privalo galioti veikos padarymo metu, kas atspindi *nulla poena sine lege* ir *lex retro non agit* principų

⁴⁹ Oleg Fedosiuk, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 716, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367184336131/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

sampratą. *Nullum crimen sine lege* principui atskleisti yra labai svarbūs teisėtų lūkesčių ir teisinio tikrumo principai, kurie siekia užtikrinti asmenų teisinį saugumą ir gerovę. Pabrėžtina, kad asmenys gali būti baudžiami ir tarptautinių aktų numatyta tvarka jei šie teisinę galią turintys dokumentai yra ratifikuoti šalies mastu. Todėl galima teigti, kad visi skirtingų profesorių, teisės aktuose numatytų aiškinimų ir kitų teisės principų pagalba yra atskleidžiama principo *nullum crimen sine lege* koncepcija.

2. NULLUM CRIMEN SINE LEGE PRINCIPO TEORINIAI ASPEKTAI

Šiame skyriuje analizuojama principo *nullum crimen sine lege* teorinės taikymo sąlygos, išimtys baudžiamosios teisės ribose. Siekiama aiškiai pateikti principo taikymo sąlygų esmę ir kaip atskirti, kuomet principas bus pažeistas arba ne. Analizuojamos išimtys, teisės spragos ir kuo tai susiję su principu *nullum crimen sine lege*. Kokioms nusikalstamoms veikoms būdinga taikyti nustatytas išimtys, kokias teisės spragas galima įžvelgti LR BK. Siekiant pateikti suprantamus ir aiškius išaiškinimus buvo naudoti tarptautiniai teisės aktai, atlikta užsienio ir Lietuvos mokslininkų darbų ir kitos literatūros teorinė analizė.

2.1. Principo taikymo sąlygos baudžiamojoje teisėje

Europos ir Lietuvos Respublikos teisės aktai grindžiami pagarba žmogaus teisėms. Kiekviena šalis save priskirianti demokratinei valstybei privalo siekti aukštesnių tikslų žmogaus teisių apsaugai įgyvendinti. Todėl be abejonės didelis dėmesys yra skiriamas baudžiamojo proceso užtikrinimui. Baudžiamojo proceso užtikrinimui labai svarbu suprasti ir mokėti panaudoti teisės principus. Principai yra svarbūs kiekvienam teisiniui aiškinimui, jie papildo įstatymus, taip yra ir su principu *nullum crimen sine lege*, kuris teikia didelę svarbą baudžiamajai teisei. Todėl būtina nustatyti principo *nullum crimen sine lege* taikymo ribas.

Pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos yra neatsiejamos nuo principo *nullum crimen sine lege*. yra skirstomas į keturis elementus: „1) *nullum crimen sine lege praevia* (asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn tik pagal nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusį įstatymą); 2) *nullum crimen sine lege scripta* (veiką kaip nusikalstamą gali uždrausti tik rašytinis baudžiamasis įstatymas); 3) *nullum crimen sine lege certa* (nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme turi būti tikslūs ir aiškūs); 4) *nullum crimen sine lege stricta* (draudimas taikyti tiek įstatymo, tiek teisės analogiją, nustatant veikos nusikalstamumą)⁵⁰ (žr. 3 schemą). Kadangi šie keturi elementai yra labai svarbūs bendram principo taikymui, todėl labai svarbu kiekvieną elementą tinkamai išanalizuoti ir pateikti aiškias principo taikymo sąlygas užtikrinant žmogaus teisių apsaugos įgyvendinimą.

⁵⁰ Veršekys, *supra note*, 8: 200.

3 schema. Nullum crimen sine lege principio sudėtinės dalys

Leidžiamosios valdžios (parlamento) veikla yra labai atsakinga, nes tik jos dėka yra sureguliuojama socialinė tvarka. Įstatymų leidėjai matydami, tam tikrus nereguliuotus socialinius reiškinius privalo imtis iniciatyvos ir sureguliuoti visuomenės gyvenimo turinį⁵¹. Dėl šių veiksmų atsiranda teisės normos, kurios reguliuoja visuomenės gyvenimą. O ypatingą svarbą turinčios teisės normos priklauso baudžiamajam įstatymui, kuris gali suvaržyti teises ir laisves⁵², šiame teisės normų rinkinyje nurodytos nusikalstamos veikos ir bausmės už jas. Todėl siekiant sukurti įstatymo normą labai svarbu tai atlikti tinkamai. Normos privalo atitikti keliamus reikalavimus:

- norma privalo būti sureguliuota tiksliai, aiškiai, suprantamai;
- norma negali būti su dviprasmybėmis.

Iš viso to seka taisyklė, kad „Teisės normos formuluoja konkretaus elgesio taisyklę, kurią nesunkiai subsumcijos būdu galima pritaikyti konkrečiam atvejui kvalifikuoti“⁵³. Labai svarbu, kad baudžiamajame įstatyme būtų numatyta korektiška norma, taip bus tinkamai sukurta sąlyga ją taikyti. Dėl šios priežasties baudžiamasis įstatymas turi būti toks aiškus, kad eilinis individas gebėtų suprasti, draudžiamą įstatyme numatyta veiką. R. Dworkin savo veikaluose pabrėžia, kad „Normos taikomos pagal principą „viskas-arba-nieko“.“⁵⁴ Tai nurodo, kad tai kas nustatyta teisės normoje turi būti pateikta trumpai, aiškiai, tiksliai, kad galėtų suprasti ne tik asmenys kuriantys įstatymus, tačiau ir asmenys, kurie gyvena šioje santvarkoje. Todėl svarbu ar inkriminuota veika įstatymuose numatyta ar ne, nes normos pateikimas leidžia tinkamai suprasti, kokios veikos įstatymų yra uždraustos.

Kalbant apie nusikalstamą veiką ir jos aiškumą yra labai svarbu nustatyti kaltės formą. Kaltės formos gali būti tyčia ir dėl neatsargumo. Tyčia yra labai aiškiai suprantama, nes būtent dėl konkrečių

⁵¹ Vytautas Šlapkauskas, *Teisės sociologijos pagrindai* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004), 15, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15479/SLAPKAUSKAS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁵² Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2)“, *Jurisprudencija* 24, 16 (2002): 64, [file:///C:/Users/Ingrida/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Ingrida/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20(2).pdf).

⁵³ Lastauskienė, *supra note*, 3: 48.

⁵⁴ Karolis Klimka, Ronald M. Dworkin, *Rimtas požiūris į teises* (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2004), 51.

atliekamų veiksmų asmuo suprato, kad kils tam tikros pasekmės, ko negalime pasakyti apie neatsargumą. „Esant neatsargumui, asmuo sąmoningai nenukreipia savo veikos prieš teisinius gėrius, bet nepakankamai parodo jiems dėmesio, dėl ko ir kyla žala.“⁵⁵ Todėl asmens lengvabūdiškumas gali sukelti pakankamai dideles pasekmes. *Nullum crimen sine lege* principas kalba apie aiškaus įstatymo suvokimą, kad asmuo suvoktų už ką galėtų būti nubaustas. Tačiau kyla klausimas ar asmuo besielgdamas neatsargiai gali suvokti, kad sukels žalą, kuri turės didelių pasekmių. Todėl kalbant apie neatsargumą, jo išaiškinimas, turėtų būti pakankamai aiškiai suprantamas, kaip ir specialiosios dalies norma, kuri apibūdina nusikalstamą veiką ir sankciją už ją. Tačiau baudžiamasis įstatymas neatsargumo sampratą pateikia gana siaurai ir baudimą už tokią kaltės formą numato tik kur yra nurodyta specialiame straipsnyje. O kai straipsnyje nėra pateikta, tuomet asmuo besielgiantis neatsargiai gali būti vertinamas socialiai nepriimtina, žalingai, tačiau gali likti nepavojingu baudžiamojo įstatymo ginamųjų teisinių gėrių atžvilgiu.⁵⁶ Todėl galima suprasti, asmuo elgdamasis neatsargiai ir nesukeldamas padarinių, arba sukeldamas, tačiau nedidelių, nebus traktuojamas kaip nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo, kai tai yra neatsargi kaltė. Nes įstatymas traktuoja, kad padariniai privalo būti pakankamai dideli, kad už neatsargią kaltės formą asmuo būtų nubaustas už nusikalstamą veiką.

Siekiant tinkamai įvertinti nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį dėl neatsargios kaltės „[...] pagrindiniu klausimu tampa, kokio turinio neatsargumą reikia įrodyti, jei nagrinėjamos nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, o LR BK 16 straipsnis neatsargios kaltės definicijos formalioms sudėtims nepateikia.“⁵⁷ Dėl šios priežasties kyla nesklandumai siekiant nustatyti priežastinį ryšį su veika, jei asmuo elgdamasis nesitikėjo, kad taip atsitiks, bet turėjo numanyti, kad tai gali sukelti pasekmes, kaip tokia veikia nesukėlusį jokių padarinių gali būti baudžiama. Pati kaltės forma yra neaiški, be aiškios konstrukcijos, kas leidžia suprasti, kad toks įstatymo neaiškumas pažeidžia *nullum crimine sine lege* ir sudaro įstatymo spragas, kurios turėtų būti taisomos. Tačiau nesiimant iniciatyvos tinkamai sukurti aiškų įstatymą, iniciatyvos imasi teismų praktika, kuri siejama su naujos teisės kūrimu, kurios dėka teisės sąvokos išaiškinamos, o spragos užpildomos precedentu.

⁵⁵ Jolita Šukytė, „Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos“, Socialinių mokslų studijos 5, 2 (2013): 657,

<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10592/%c5%a0ukyt%c4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁵⁶ Vytautas Piesliakas, Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį (Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996), 155.

⁵⁷ Jolita Šukytė, „Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos“, Socialinių mokslų studijos 5, 2 (2013): 661-662,

<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10592/%c5%a0ukyt%c4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kai kurie teisės tyrinėtojai legalumo principą prilygina *nullum crimen sine lege* principo procesiniai išraiškai⁵⁸. Legalumo principas užtikrina tinkamą baudžiamąjį procesą ir žmogaus teisių apsaugą, lygiai tą pačią funkciją atlieka ir *nullum crimen sine lege* principas. Legalumo samprata, prilyginama *nullum crimen sine lege* principui dėl lygybės prieš įstatyminę tvarką ir atsakomybę už padarytą veiką.⁵⁹ Konstitucinis teismas yra nustatęs, kad „Demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliami grėsmė, kad tokia žala atsiras.“⁶⁰ O kaip mokslinėje literatūroje yra teigiama, kad veiką uždrausti kaip nusikalstamą gali tik rašytinis baudžiamasis įstatymas. Tai nereiškia, kad jeigu eilinis individas nusprendė, kad tai yra nusikalstama veika, tai taip ir bus. Paprotinė teisė negali būti pagrindas taikyti atsakomybę už baudžiamąjį ir administracinę veikas. Todėl svarbu suprasti, kad baudžiamajame procese įstatymo taikymui paprotinė teisė negalioja. Įstatymas, kaip Lietuvoje taip ir daugumoje demokratiškos valstybių yra labai svarbus, todėl jis privalo būti rašytinis, kad atsirastų galimybė jį taikyti.

Nereikėtų pamiršti ir tarptautinių teisės aktų, kurie yra labai svarbūs ir nacionalinės teisės taikymui. Atkreipiant dėmesį į Lietuvos nacionalinės teisės taikymą Europos sąjungos mastu yra aišku, kad Lietuvoje ratifikuotos sutartys turi įstatyminę galią. Tai reiškia, kad ratifikuota sutartis įgyja įstatymo galią tik po ratifikavimo arba akte nurodytos datos. Todėl tarptautinių teisės aktų taikymas nepažeis principo *nullum crimen sine lege*, jei šis bus rašytinis ir ratifikuotas pagal įstatymų numatytą tvarką.

Kalbant apie ratifikavimą, tai labai svarbi procedūra, po kurios tarptautinis teisės aktas pradeda galioti ir ratifikavusioje šalyje, paprastai sakant įstatymo galiojimo pradžios paskelbimas. Ratifikuojamas teisės aktas turi atitikti ne vieną keliamą reikalavimą, o svarbiausia, kad neprieštarautų valstybės įstatymui. Tačiau galima būtų kelti klausimą, kodėl taip svarbu baudžiamojoje teisėje kada įsigaliojo įstatymas. O svarba kyla iš to, kad asmuo tiksliai žinotų, kokio elgesio valstybė iš jo reikalauja ir kada ta veika gali tapti nusikalstama. Romos statuto 22 straipsnis skelbia, kad „[...] asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jei tiriamas elgesys padarymo metu nėra pripažįstamas nusikaltimu [...]“⁶¹ Būtent dėl šios priežasties sukūrus teisės normą, labai svarbus yra jos įteisinimas,

⁵⁸ Audrius Juozapavičius, „Ikiteisminio tyrimo pradėjimo materialūs pagrindai: teorija ir praktika“, *Teisė* 103, (2017): 24, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1647424616132/>.

⁵⁹ Rima Ažubalytė, „Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos“, *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 93, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3720>.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, *supra note*, 24: 486.

⁶¹ „Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui“, *supra note*, 48.

paskelbimas. Neskaitant ilgo proceso, kaip svarstymai, pateikimai, pasirašymai principui *nullum crimen sine lege* yra labai svarbi normos galiojimo pradžia. Kaip teigia mokslininkai, kad „Jeigu faktai, kurių reikalauja norma, yra, tuomet, arba norma galioja, ir tokiu atveju jos pateikiamas atsakymas yra privalomas priimti, arba negalioja, ir tokiu atveju ji nevaizduoja jokio vaidmens priimančiam sprendimui.“⁶² Todėl drąsiai galima teigti, kad retrospektyvus baudžiamosios normos taikymas negalimas tiek nacionalinės, tiek tarptautinės teisės mastu. Ši principo *nullum crimen sine lege* sąlyga yra labai svarbi, kad būtų tinkamai užtikrintas principo taikymas.

Dar viena principo *nullum crimen sine lege* sąlyga taip pat neabejotinai svarbi siekiant užpildyti principo taikymo visumą, *nullum crimen sine lege stricta*. Ne vienas mokslinės literatūros autorius yra pasisakęs, kad baudžiamojo įstatymo analogijos taikymas yra nusizengimas žmogaus teisėms.⁶³ Machteld Booth teigia, kad vienas iš draudimo taikyti analogiją tikslų yra apsaugoti asmenį nuo savavališko valstybės elgesio, o tai reiškia, kad įstatymų leidėjas turėtų nuspręsti, kad tam tikri veiksmai yra baudžiami.⁶⁴ Dėl šios priežasties svarbu nustatyti ar buvo padaryta nusikalstama veika ar minėta veika turi nusikalstamos veikos objektyviusius ir subjektyviusius sudėties požymius, kad būtų aiškiai matoma ar veika atitinka specialiosios dalies normos taikymo ribas. Tik nustatius šiuos požymius teismas gali teigti, kad tam tikra įstatymų numatyta nusikalstama veika buvo padaryta ir dėl jos asmuo galės būti teisiamas. Baudžiamojo įstatymo analogija yra negalima dėl to, kad yra išplečiama baudžiamojo įstatymo apimtis, taip peržengdama įstatymo specialiosios dalies normą⁶⁵, o tai galima būtų prilyginti naujos, nesamos normos taikymui. Baudžiamojo įstatymo aiškinimui taikomos griežtos konstrukcinės taisyklės, kurių turėtų būti laikomasi⁶⁶, o kilus neaiškumui, jie sprendžiami kaltinamojo naudai.

Kita vertus analogijos taikymas yra teisės spragų užpildymas. Kurios laikui bėgant atsiranda dėl pasikeitusių dabarties poreikių, kurios svarbu suvaldyti, nors baudžiamojoje teisėje analogija netaikoma. Tačiau labai svarbu atskirti kada taikoma teisės analogija, o kada pateikiamas svarbus baudžiamojo įstatymo išaiškinimas⁶⁷, nes būtina nustatyti kada baudžiamojoje teisėje principas

⁶² Johanas Baltrimas, Mindaugas Lankauskas, „Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai“, *Teisės problemos* 85, 3 (2014): 14, https://darbuokis.lt/wp-content/uploads/2023/01/2014_3-johanas-mindaugas.pdf.

⁶³ Juozas Žilys, „Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje“, *Jurisprudencija* 21,13 (2001): 57, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3716>.

⁶⁴ Machteld Boot, *Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes: Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court* (United Kingdom: Intersentia, 2002), 101.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Venus Ghareh Baghi, T. R. Mruthi „Nullum Crimen Sine Lege in the International Criminal Court“, *Juridica* 6, 3 (2010): 70, <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/juridica/article/view/668/605>.

⁶⁷ Boot, *op. cit.*, 102.

nullum crimen sine lege stricta yra pažeidžiamas. Paulius Veršekys teigia, kad „Teisės aiškinimas baudžiamojoje teisėje, kitaip nei analogija, yra neišvengiamas ir pozityvus reiškinys. Siauruoju požiūriu teisės aiškinimas reiškia neaiškių, vienas kitam prieštaraujančių įstatymų ar teisės normų tikrosios prasmės ir tikslo nustatymą taikant teisę.“⁶⁸ Johannes Wessels manymu „[...] analogijos tikslas yra užpildyti įstatymų spragas plečiant ir toliau plėtojant teisinės nuostatas, t. y. kuriant naują teisę“⁶⁹ Iš šių mokslininkų teiginių galima padaryti išvadą, kad teisės analogija yra skirta nereguliuotoms įstatymo nuostatomis arba pagal įstatymo prasmę neapimtiems santykiams⁷⁰, todėl jos taikymas vienareikšmiškai pažeistų principą *nullum crimen sine lege stricta*, ko tikrai nepadarytų teisės aiškinimas.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant tinkamai išpildyti *nullum crimen sine lege* principą yra keturios sąlygos, kurių reikia laikytis: 1) nusikalstama veika turi būti aprašyta aiškiai, suprantamai; 2) nusikalstamai veikai kvalifikuoti ir taikyti yra būtinas rašytinis nacionalinis arba tarptautinis baudžiamasis įstatymas; 3) įstatymas atbuline tvarka negalioja; 4) draudimas taikyti tiek įstatymo, tiek teisės analogiją, nustatant veikos nusikalstamumą. Jeigu taikant principą *nullum crimen sine lege* bus pažeista bent viena sąlyga, tuomet nebus užtikrintas tinkamas principo taikymas. Labai svarbu suprasti, kad ne tik specialiosios dalies aiškinimas, tačiau ir bendrosios dalies teisingas, aiškus pateikimas yra labai svarbus principui užtikrinti. Taip pat labai svarbu gebėti atskirti, kur yra teisės ir įstatymo analogija, o kur yra išsamiai pateiktas teisės aiškinimas.

2.2. Principo taikymo išimtys baudžiamojoje teisėje

Kaip ir kiekviena taisyklė turi išimčių, taip ir principas *nullum crimen sine lege*. Nors dauguma mokslininkų apie principo taikymą pasisako gana kategoriškai, tačiau net ir baudžiamojoje teisėje kur viskas turėtų būti labai kategoriška atsiranda išimčių. Visi nusikaltimai yra svarbūs siaurąja prasme siekiant užtikrinti, kad asmenys būtų nubausti už priešingą įstatymui veiką. Todėl yra labai svarbu nustatyti kada asmuo privalėjo suvokti, kad jis daro įstatymui priešingą veiką neskaitant, kad tai galėjo būti nenumatyta baudžiamajame įstatyme. Principo *nullum crimen sine lege* išimtys yra neatsiejamos su karo nusikaltimais ir genocido terminais. Būtina nustatyti, kodėl šie nusikaltimai buvo išskirtiniai ir kaip principas buvo taikomas šiais atvejais. Tačiau kai kuriais atvejais yra matomos ne

⁶⁸ Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82, (2012): 207, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186321689/J.04~2012~1367186321689.pdf>.

⁶⁹ Johannes Wessels, *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra* (Vilnius: Eugrimas, 2003), 36.

⁷⁰ Veršekys, *supra note*, 8: 201.

tik išimtyms bet ir baudžiamojo įstatymo spragos, kurios pažeidžia *nullum crimen sine lege* principo taikymą.

Baudžiamasis įstatymas numato, kad asmens teisinės padėties negalima sunkinti ar kitaip griežtinti, naudojant įstatymą atgal. Tačiau, teigia, kad kaip ir visur tokios išimtyms galimos išskirtiniais atvejais, kai įstatymas taikomas atbuline tvarka ir blogina asmens padėtį, tai numatyta šioms LR BK nusikalstamosioms veikoms: „[...] nustatančios atsakomybę už genocidą (99 straipsnis), tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą (101 straipsnis), civilių trėmimą ar perkėlimą (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokį nežmonišką elgesį su jais ar jų turto apsaugos pažeidimą (103 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą priešo ginkluotosiose pajėgose (105 straipsnis), saugomų objektų naikinimą ar nacionalinių vertybių grobstymą (106 straipsnis), agresiją (110 straipsnis), draudžiamą karo ataką (111 straipsnis), uždraustų karo priemonių naudojimą (112 straipsnis), aplaidų vado pareigų vykdymą (113¹ straipsnis).“⁷¹ Toks sąrašas pakankamai ilgas, tačiau dauguma šių veikų yra susijusios su karo nusikaltimais. Todėl labai svarbu nustatyti kodėl buvo nuspręsta išimti taikyti šiems nusikaltimams.

Jau po II – ojo pasaulinio karo valstybės nusprendė nuteisti asmenis vykdžiusius karo nusikaltimus. Nes šio karo pasekmės buvo labai skaudžios didėliai daliai valstybių. Šiuo laikotarpiu buvo vykdomi įvairūs karo nusikaltimai, kurie iš esmės trypė supratimą apie žmoniškumą. Todėl Justino Žilinsko nuomone „[...] nusikaltimai žmoniškumui pirmiausia iškilo kaip karo nusikaltimų atšaka“⁷² Nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimai buvo priskiriami patiems sunkiausiems nusikaltimams.⁷³ Nusikaltimai žmogiškumui buvo siejami su nusitaikymu į civilius asmenis, dėl jų religijos, rasės, tautinių pažiūrų ar kitų motyvų siekiant juos kaip asmenų grupę persekioti, žudyti, kankinti ar kitais būdais elgtis su jais nežmoniškai.⁷⁴ Tačiau kilo problema, kad iki pat karo pabaigos tokio termino kaip nusikaltimai žmogiškumui, nebuvo teisiškai įtvirtintas, jis buvo tik karo nusikaltimų kaip atšaka. Kas leidžia manyti, kad siekiant nubausti asmenis už nusikaltimus žmoniškumui iš esmės bus pažeidžiamas principas *nullum crimen sine lege*.

⁷¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2B866DFF7D43/asr>.

⁷² Justinas Žilinskas, „Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje bei Lietuvos Respublikos teisėje“ (monografija, Lietuvos teisės universitetas, 2003), 22, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15444/ZILINSkas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁷³ „Konvencija dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui“, LRS, žiūrėta 2023 vasario 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.161370?jfwid=uu1o99v79>.

⁷⁴ „Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutai, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui“, *supra note*, 48.

Teisingumo teismas ėmėsi spręsti problemą kilusią dėl sąvokos nebuvimo tarptautinėje teisėje. Nustatė, kad anksčiau minėti nusikaltimai kaip pavieniai veiksmai jau buvo įteisinti tarptautinėje teisėje, tačiau tik bendra išraiška kaip nusikaltimai žmoniškumui dar nebuvo suformuoti kaip atskira nusikalstama veika. Tačiau Vengrijos Konstitucinio teismo nuomone, *nullum crimen sine lege* išimtis taikoma karo nusikaltimams ir nusikaltimams prieš žmoniškumą, kurie apibrėžti tarptautinėje teisėje.⁷⁵ Tai reiškia, kad baudimas už nusikaltimą galimas jei nacionalinėje teisėje nėra numatytas toks nusikaltimas ar bausmė už jį, tačiau būtina, kad tarptautinė bendruomenė pripažintų tokią veiką kaip nusikalstamą⁷⁶ Iš to galima suprasti, kad jeigu didelė dalis nusikalstamos veikos buvo aprašyta dispozicijoje, nors nebuvo tiesiogiai tapatinama su nusikaltimu žmoniškumui, todėl negalima teigti, kad sukurtas teisės aktas buvo naudojamas atgaline tvarka.

Raphael Lemkin yra laikomas genocido termino kūrėju. Jis savo rašytus darbus skyrė tam tikrų grupių naikinimo ir nebaudimo už tai problemai. Dėl jo didelio indelio į genocido termino kūrimą, jo pavartota sąvoka po kelių metų buvo naudojama projekte rengiant įstatymą dėl baudimo už genocido nusikaltimus. Genocido terminas įgavo pagreitį ir buvo naudojamas kuriant, pildant tiek tarptautinės tiek nacionalinės teisės aktus. Todėl buvo labai svarbu suprasti, ką šis žodis reiškia: „Žodžiu „genocidas“ turime omenyje tautos ar etninės grupės sunaikinimą. Šis naujas žodis [...] yra sudarytas iš senovės graikų žodžio *genos* (rasė, gentis) ir lotyniško žodžio *cide* (žudymas). Paprastai tariant, genocidas nebūtinai reiškia tiesioginį tautos sunaikinimą, išskyrus tuos atvejus, kai tai įvyksta masiškai žudant visus tautos narius. Jis veikia skirtas reikšti koordinuotą įvairių veiksmų planą, kuriuo siekiama sugriauti esminius tautinių grupių gyvenimo pagrindus, siekiant sunaikinti pačias grupes. Genocidas yra nukreiptas prieš nacionalinę grupę kaip subjektą, o su juo susiję veiksmai yra nukreipti prieš individus, ne juos individualiai, o kaip nacionalinės grupės narius.“⁷⁷ Todėl svarbu suprasti, kad genocidas yra labai sunkus nusikaltimas, kurio toleravimas negali būti pateisinimas. Genocidas pats kaip veiksmas traktuoja, nusitaikymą į civilius žmones, kurie priklauso tam tikrai grupei.

Genocido sąvoka buvo skirta hitlerinės Vokietijos politikai apibūdinti, šio termino kilimui padėjo pagrindą II pasaulinis karas, kuris garsėjo žydų genocidu. Lietuvoje genocido sąvoka atsirado priėmus naująjį LR BK, 2000 metais, kuriame buvo nustatyta atsakomybė genocido vykdytojams ir

⁷⁵ „Vengrijos Respublikos Konstitucinis teismas, byla nr. 53/1993“, ICRC, žiūrėta 2022 lapkričio 9 d., http://www.icrc.org/customaryihl/eng/docs/v2_cou_hu_rule101.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ „Coining a word and championing a cause: the story of Raphael Lemkin“, United States Holocaust Memorial Museum, žiūrėta 2022 m. gruodžio 7 d., <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/coining-a-word-and-championing-a-cause-the-story-of-raphael-lemkin>.

jų padėjėjams.⁷⁸ Tačiau pradėjus galioti šioms nuostatomis kilo problema dėl jų taikymo Sovietų sąjungos okupacijos ir Vokietijos hitlerinės politikos laikais. Aukščiausiasis Teismas yra minėjęs, kad „„genocidas” yra ne kas kita, kaip sunkiausia „nusikaltimų žmoniškumui“ rūšis”⁷⁹, todėl Lietuvos teismas atsižvelgdamas į tai išplėtė baudžiamajame įstatyme nurodytą genocido sąvoką, nes tarptautinė teisė numatė tik keturis genocido, kaip nusikaltimo taikymo požymius.

LR BK genocidas apibūdinamas: „[...] kas siekdamas fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei, socialinei ar politinei grupei, organizavo, vadovavo ar dalyvavo juos žudant, kankinant, žalojant, trikdant jų protinį vystymąsi, deportuojant, kitaip sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jos lėmė visų jų ar dalies žūtį, ribojo toms grupėms priklausančių žmonių gimstamumą ar prievarta perdavė jų vaikus kitoms grupėms [...]”⁸⁰ Ši norma leidžia suprasti, kad išplėstinis genocido sąvokos vartojimas buvo labai svarbus siekiant užtikrinti Lietuvos žmonių teises. Todėl Justinas Žilinskas teigia, kad „Toks sampratos plėtimas, jeigu griežtai vertintume pagal tarptautinės baudžiamosios teisės reikalavimus, manytume, buvo šiek tiek ydingas. Tačiau Lietuvos atveju jis gali būti iš dalies pateisinamas, atkreipiant dėmesį į tai, kad deportacijos Lietuvoje dažnai buvo vykdomos turint tikslą naikinti, o ne perkelti gyventojus.”⁸¹ Tačiau Justinas Žilinskas kelia klausimą „[...] ar valstybė turi teisę įtrauktų tarptautinės teisės aktų nuostatų taikymą vidaus teisėje iš esmės išplėsti?”⁸² Siekiant atsakymo į šį klausimą, galima teigti, kad Lietuvos Respublika naudodama išplėstinį genocido sąvokos taikymą nepažeidžia Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį (toliau – Genocido konvencija), nes konvencija ir nuostatos yra įtvirtintos, o pati Genocido konvencija nedraudžia valstybėms, genocido sąvokos aiškinti plačiau nei numatyta. Išplėstą genocido sąvoką naudoja jau ne vieną valstybę priėmusi Genocido konvencija. Kas iš esmės reiškia, kad *nullum crimen sine lege* principas yra pažeidžiamas nuolatos, ne vienu aspektu taikant atsakomybę už karo nusikaltimus, tačiau nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai rodo, kad tai tėra išimtis, kurios netraktuojamos, kaip principo pažeidimas.

Analizuojant LR BK atkreiptinas dėmesys į sąvoką aplaidumas, ši sąvoka yra pavartota LR BK 113¹, 223, 324 straipsniuose. Tačiau tik LR BK 223 straipsnyje yra matoma, kad aplaidumas yra prilyginamas tyčinei veikai. „Ekonominiu požiūriu apskaita laikytina nusikalstama tada, kai ja

⁷⁸ Žilinskas, *supra note*, 72: 22.

⁷⁹ „In the district court of Jerusalem Criminal Case No. 40/61, The Accused: ADOLF, son of Karl Adolf, EICHMANN“, ICC Legal Tools Database, žiūrėta 2023 m. sausio 15 d., <https://www.legal-tools.org/doc/aceae7/pdf/>.

⁸⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas”, *supra note*, 71.

⁸¹ Žilinskas, *op. cit.*, 142.

⁸² *Ibid*, 146.

siekiami pateikti netikroviškas finansines ataskaitas, išvengti reikšmingų mokesčių sumų. O aplaidi apskaita (BK 223 str.) neatitinka kriminalizavimo esmės, veikos pavojingumo, sankcijos konstrukcijos, nes pagal galiojančią normą šis nusikaltimas iš esmės tapatus apgaulingai apskaitai, skiriasi tik veikos padarymo būdas (neveikimas).⁸³ Nes aplaidumui nėra įprastas toks pavojingumas, kaip tyčiniai veikai. „Jau pats žodis aplaidus reiškia kaltininko nepagrįstą pasitikėjimą, neapdairumą.“⁸⁴ Nors LR BK 223 straipsnis traktuojamas kaip tyčinė veika, tačiau teismų praktika nurodo, kad veika vertintina kaip neatsargi. Pati veika inkriminuojama, kai aplaidžiai tvarkoma finansinė apskaita, kai „[...] negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros.“⁸⁵ Tačiau iš esmės nėra aišku kokie padariniai turėtų atsirasti, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė. Koks aplaidus apskaitos tvarkymas ar netvarkymas turėtų būti nustatytas, ar užtektų vieną kartą ar ištiesus metus aplaidžiai tvarkyti apskaitą, nėra aišku. Kaip teigia dr. Laurynas Pakštaitis „Abstrakti taisyklė negali būti suformuluota pernelyg abstrakčiam įstatymui, reikia konkretumo.“⁸⁶ O kai nėra konkretumo atsiranda galimybė pažeisti įstatymą. Todėl yra aiškiai matyti, kad „[...] BK 222 str. ir 223 str. jie aprašyti abstrakčiai, vertinamaisiais požymiais, neturi objektyvių ribų. Dėl padarinių neapibrėžtumo dispozicijos jie neatitinka principo *nullum crimen sine lege* principo.“⁸⁷ Pati dispozicija privalo aiškiai būti apibrėžta, kad būtų suprantamos taikymo ribos, nes šiuo atveju taikymo ribos abstrakčios, dėl ko teismų praktika, gali pradėti aiškinti įstatymą analogijos būdu, kas sąlygotų dar vieną *nullum crimen sine lege* principo pažeidimą.

Analizuojant toliau LR BK yra pastebimas šio toks neatitikimas su XXXVII skyriumi, dėl blanketinių normų neaiškumo. Šis skyrius yra skirtas inkriminuoti veikoms susijusioms su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis. Kaip anksčiau darbo autorius yra minėjęs baudžiamosios normos privalo būti aiškios suprantamos, kad asmuo suvoktų dėl ko kyla baudžiamoji atsakomybė. Tačiau peržiūrint LR BK 269 str., nėra nurodytas aiškus šių medžiagų pavadinimas, tačiau blanketinė norma skelbia, kokios medžiagos yra priskiriamos narkotinėms ir psichotropinėms. Kyla klausimas, kodėl narkotinėms ir psichotropinėms medžiagos gali būti kartu draudžiamos, tačiau kai tai naudojama medicinos tikslais

⁸³ Laurynas Pakštaitis, „Apgaulingos ir aplaidžios apskaitos kriminalizavimo ir vertinimo problemos“, *Jurisprudencija* 28, 1 (2021): 241, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17721/6622-15982-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸⁴ Justinas Sigitas Pečkaitis, „Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą“, *Jurisprudencija* 20, 1 (2013): 346, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10691/445-744-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas“, *supra note*, 71.

⁸⁶ Pakštaitis, *op. cit.*, 245.

⁸⁷ *Ibid*, 251.

jos tampa leidžiamomis. Tuomet galima daryti išvadas, kad jeigu nėra piktnaudžiaujama narkotine ar psichotropine medžiaga, neatsiranda padariniai sveikatai⁸⁸ ir pati medžiaga netampa nusikalstamos veikos dalyku? Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“⁸⁹, skelbia nepakankamai atskleistą psichotropinių, narkotinių medžiagų atskyrimo tvarką nuo leidžiamų naudoti medicinoje ir piktnaudžiavimo jomis savavališkai. Išanalizavę įsakymą galime susidaryti įvaizdį, kad „[...] netinkamas ir aiškiai nesureguliuotas kriterijų į sąrašus skirstymas, sudaro loginę ir sistemine spragą, kurios pasekmė – baudžiamojo įstatymo abejingumas.“⁹⁰ Todėl galima teigti, kad nepateiktas aiškus tokių medžiagų apibūdinimas ir sąrašo paskirstymas leidžia atsirasti įstatymo spragoms, kurios sukuria prielaidą, kad yra pažeidžiamas *nullum crimen sine lege* principo taikymas baudžiamojoje teisėje.

Nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų temos yra neatsiejamas baudimas ir už jų tam tikro kiekio turėjimą. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakyme „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ yra rekomendacinio pobūdžio, numatyti kiekiai už kuriuos yra numatyta baudžiamoji atsakomybė ir nuo to priklauso pasekmių dydis.⁹¹ Tačiau vėl gi yra matomas neaiškumas, kai baudžiamajame įstatyme yra numatomos rekomendacijos kiekių, už kuriuos taikoma atsakomybė, tačiau yra nustatyta, kad baudžiamasis įstatymas yra griežtas ir konkretus. Tai leidžia manyti, kad teismas gali ir nesiremti minėtomis rekomendacijomis, nes jos nėra privalomo pobūdžio ir kiekvieną kartą pateikti skirtingą kiekio vertinimą. Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra nustatęs, kad „[...] rekomendacijose nurodyti narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelis, didelis ir labai didelis kiekiai yra rekomendaciniai, todėl tais atvejais, kai nežymiai viršytas jose nurodytas tokių medžiagų kiekis, teismai, įvertinę visas bylos aplinkybes (medžiagų svorį, apimtį, jų poveikio žmogui ypatybes ir kt.) ir nurodę savo sprendimo motyvus, gali peržengti lentelėse nustatytas ribas pripažindami mažesnę kiekį.“⁹² Kas yra pakankamai neaiškiai apibrėžiama ir leidžia manyti, kad įstatymas nėra

⁸⁸ Ugnius Savickas, „Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (BK 259-260str.) ir jo taikymo teismų praktikoje problemos“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2015): 19, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:8623307/datastreams/MAIN/content>.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ galiojanti suvestinė redakcija nuo 2022-11-24“, LRS, žiūrėta 2023 balandžio 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94030/asr>.

⁹⁰ Savickas, *op. cit.*

⁹¹ „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ galiojanti suvestinė redakcija nuo 2022-11-24“, LRS, žiūrėta 2023 balandžio 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210215/asr>.

⁹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, igijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“, LRS, žiūrėta 2023 balandžio 19 d.

konkretus, o jo taikymo ribos gali skirtis ties kiekvienu teismo sprendimu, kas neturėtų būti leidžiama taikant imperatyvią teisės normą.

Neleistinos medžiagos kiekis yra pakankamai svarbus kvalifikuojant veiką, nes tai jau vertinamas kriterijus.⁹³ Todėl sunku suprasti, kodėl baudžiamajame įstatyme kvalifikuojant veiką ne visur yra pateiktas vertinamasis kriterijus - kiekis, kaip pvz.: BK 259 straipsnio 1 dalyje nėra pateikta dėl kokio kiekio yra asmuo traukiamas atsakomybėn, kai asmuo neturi tikslo platinti narkotinių psichotropinių medžiagų. Ar asmuo turėtų susivokti, kad jeigu 2 dalyje numatyta už nedidelį kiekį atsakomybė, tai 1 dalyje bus už didelį ir labai didelį kiekį, baudžiama. Tačiau ar kiekio kriterijus neturėtų keisti atsakomybės laipsnio, nes didelis ir labai didelis kiekiai yra pakankamai skirtingai išreikšti kriterijai, kurio kiekis gali turėti priežastinį ryšį su įstatymo saugomos vertybės žalos dydžiu. Kaip pvz.: skirtumas yra, ar asmuo nužudys 1 ar 6 asmenis, taip ir šiuo atveju kriterijus turėtų būti pakankamai svarbus taikant atsakomybę. Įstatymo pateikimas yra gan painus ir neaiškus, todėl galima teigti, kad įstatymo taikymas linkęs pažeisti *nullum crimen sine lege* principą.

Visi aukščiau minimi įstatymo netikslumai arba išimtys yra siejamos su LR BK įstatymo išaiškinimu. Įstatymas iš esmės turi spragų, o dispozicijos neaiškios. *Nullum crimen sine lege* principo pažeidimai yra tiesiogiai susiję su LR BK aiškinimu, nepateiktas aiškus nusikalstamos veikos apibrėžimas sąlygoja kitus principo pažeidimus, tokius, kaip įstatymo analogijos taikymas siekiant, tinkamai taikyti ir nustatyti įstatymo ribas. Šie principo pažeidimai leidžia suprasti, kad įstatymas turi spragų, kurios turėtų būti taisomos. Kaip pvz. LR BK 223 straipsnio pateikimas yra absoliučiai abstraktus, o kaltės forma pateikta kaip tyčinės veikos, nors teismas taikydamas įstatymą, tai ignoroja ir taiko neatsargią kaltės formą, įstatymą aiškinant plečiamai. Šie pažeidimai, leidžia suprasti, kad įstatymas turi spragų, kurios privalo būti įvertintos ir ištaisytos.

Apibendrinat galima teigti, kad *nullum crimen sine lege* principo išimtys yra taikomos genocidui ir karo nusikaltimams. Šios išimtys nėra traktuojamos kaip *nullum crimen sine lege* principo pažeidimas, nors iš esmės principas yra pažeidžiamas. Tai nutiko dėl žmoniškumo nusikaltimų paplitimo II-ojo pasaulinio karo metu, kai buvo akivaizdžiai vykdomi nusikaltimai, kuriuos buvo galima aiškiai suprasti kaip nusikaltimus. Šie nusikaltimai buvo įteisinti kaip nusikaltimai tarptautinėje teisėje ir anksčiau, tačiau tų nusikaltimų visumos sąvokos nebuvo naudojamos, t.y. karo nusikaltimai žmogiškumui ir genocidas. Taip pat kalbant apie plečiamąjį genocido sąvokos aiškinimą, negalima laikyti analogija, nes Genocido konvencija nedraudžia platesnio genocido sąvokos

⁹³ Savickas, *supra note*, 88.

aiškinimo, nors baudžiamojoje teisėje analogija negali būti taikoma. Analizuojant LR BK yra atkreipiamas dėmesys ir į kitas nusikalstamas veikas, kurios susijusios su narkotinėmis medžiagomis ir apskaitos tvarkymu. Šios nusikalstamos veikos yra neaiškiai apibrėžtos, taip pat LR BK 223 str. kyla problema su kaltės forma, kas leidžia suprasti, kad yra pažeidžiamas *nullum crimen sine lege* principas. Baudžiamojo įstatymo normų vis dar pasitaiko neaiškių, kas leidžia padaryti išvadas, kad įstatymų spragų vis dar yra, tačiau jos nėra taisomos.

3. *NULLUM CRIMEN SINE LEGE* PRINCIPO TAIKYMAS PRAKTIKOJE

Šiame skyriuje siekiama atlikti EŽTT bylų analizę, kurioje kyla klausimas dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo pažeidimo. Atlikus bylų analizę bus siekiama nustatyti, kodėl teismų praktika yra skirtinga *nullum crimen sine lege* principo taikyme. Taip pat bus siekiama nustatyti, kaip tokios problemos sprendžiamos ir aptarti kokie galimi šių problemų sprendimai.

3.1. Tyrimo metodika

Metodologiją galima apibrėžti kaip teoriją, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą ir jo principus bei mokslinio tyrimo metodus ir techniką.⁹⁴ Todėl metodologijos pateikimas yra labai svarbus siekiant pateikti kritišką mąstymą apie tam tikrą atliktą tyrimą. Metodologijos dėka galima parinkti tinkamus metodus, atliekant tyrimą ir pateikiant išvadas. Vilma Židžiūnaitė teigia, kad „Metodologija reiškia metodų rinkinį, kurį tyrėjas taiko konkrečiame tyrime.“⁹⁵

„Metodo reikšmė - didžiulė. Gerai parengtas ar pritaikytas metodas žymiai palengvina tyrimą. Teigiama, kad nuo metodo priklauso viso tyrimo sėkmė, o remdamasis tinkamai parengtais tyrimo metodais net ir nelabai gabus žmogus gali daug padaryti, kai tuo tarpu netinkamai parinkti tyrimo metodai nepadės ir genialiam mokslininkui.“⁹⁶ Siekiant atkleisti tyrimo problemą yra labai svarbu tinkamai pasirinkti metodų taikymo visumą, kad būtų atskleista problema. Todėl tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybiniai tyrimai leidžia atrasti gilesnę ir platesnę informaciją.⁹⁷ Kas tyrimui leidžia pakilti į aukštesnę lygmenį ir atskleisti daugiau probleminių detalių. Kokybinio tyrimu siekiama pateikti kokybišką atsakymą į kylančias temas problemas.

Kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas vienas iš empirinių metodų - bylų analizės metodas. Empirinis metodas yra dažnai naudojamas moksliniams tyrimams atlikti, nes jo pagrindas remtis faktais ir iš visumos padaryti išvadas. Kęstutis Kardelis mano, kad „[...] empirizmo kaip mokslinės doktrinos apibrėžimas reiškia tai, jog geriausias būdas įgyti patikimų žinių - gauti duomenų iš tiesioginio patyrimo.“⁹⁸ Tai reiškia, kad tiksliausias duomenis galima gauti iš kylančios problemos pradinio taško. Kadangi temos problema kyla dėl principo taikymo, todėl tinkamiausias tyrimo

⁹⁴ Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas* (Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2002), 5, <https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>.

⁹⁵ Vilma Žydžiūnaitė, *Baigiamojo darbo rengimo metodologija* (Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011), 68, http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_Baigiamojo_darbo_metodologija.pdf.

⁹⁶ Kardelis, *op. cit.*, 14.

⁹⁷ Žydžiūnaitė, *op. cit.*, 103-104.

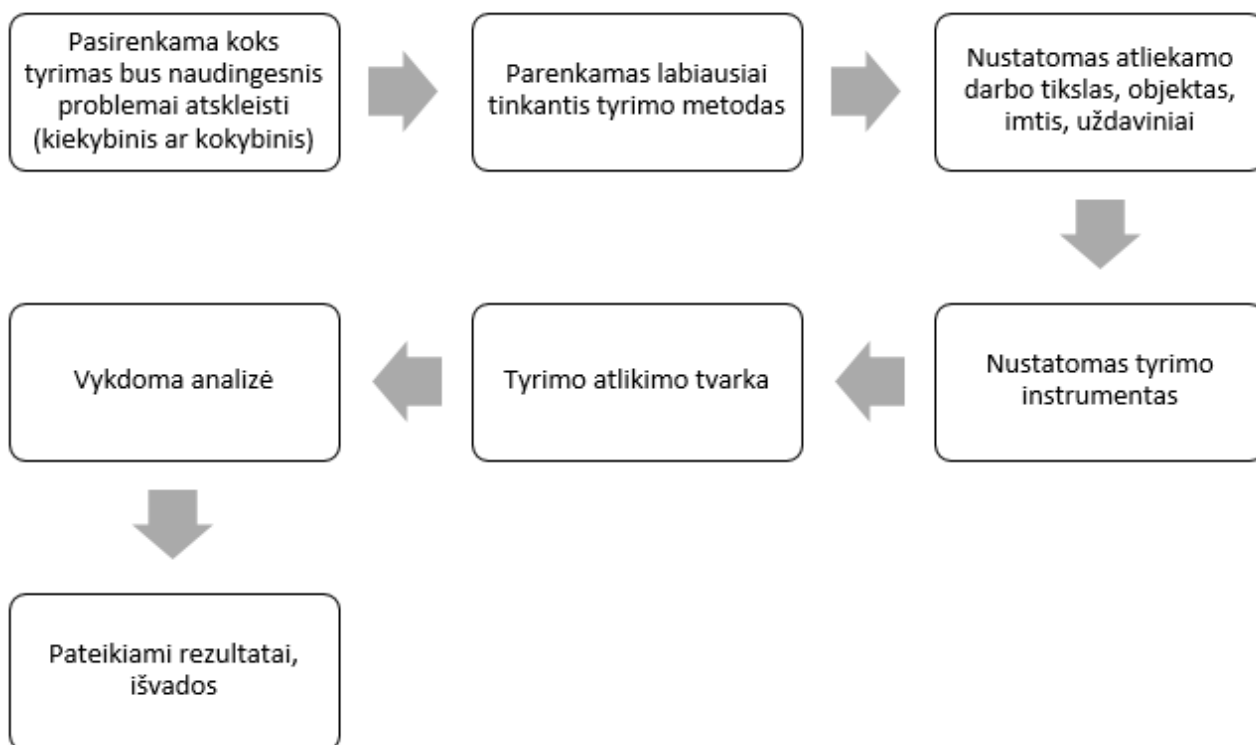
⁹⁸ Kardelis, *op. cit.*, 5.

metodas būtų išanalizuoti principo *nullum crimen sine lege* taikymą baudžiamosiose bylose. Nes pačios bylos yra pradinis taškas iš kur kyla problemos dėl principo taikymo.

„Taigi būtina mokslinio tyrimo sąlyga yra fakto ar faktų nustatymas. Fakto konstatavimu fiksuojama tam tikra nagrinėjamo objekto dalis arba reiškinys.“⁹⁹ Todėl atrinkus baudžiamąsias bylas, kuriose kyla klausimas dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo svarbu išrinkti faktus kurių dėka bus galima surasti kylančias problemas ir atskleisti kodėl pasirinkta taip taikyti. Kadangi EŽTT nagrinėja skundus dėl galimai pažeisto valstybių *nullum crimen sine lege* principo, todėl buvo pasirinkta konkrečiai šias bylas analizuoti. EŽTT bylų sprendimai buvo atrinkti ne senesni nei 20 metų senumo. Kadangi bylos prieš Lietuvą mūsų teisinei sistemai aktualiausios, todėl tyrimas buvo atliktas ieškant EŽTT bylų prieš Lietuvą, kur taikomas *nullum crimen sine lege* principas.

Tam, kad atliekamas tyrimas būtų atliktas efektyviai ir greitai labai svarbu nustatyti, kokio tikslo yra siekiama šiuo tyrimu, ką mums būtina sužinoti išanalizavus bylas. Didelę naudą teikia tyrimo planavimas ir prioritetų susidėliojimas, todėl labai svarbu prieš pradėdant tyrimą, nustatyti tyrimo metodą, tikslą, objektą, imtį, uždavinius, tyrimo instrumentą, tyrimo atlikimo tvarką, atlikus analizę, pateikiami rezultatai, išvados (žr. 4 schemą).

4 schema. Tyrimo organizavimas

⁹⁹ Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 58.

Bylų analizės **tikslas**: nagrinėjant EŽTT bylas susijusias su *nullum crimen sine lege* principo taikymu gauti detalų supratimą apie principo taikymo problematiką, bei ypatumus.

Tyrimo objektas: prieštaringa EŽTT bylų praktika taikant *nullum crimen sine lege* principą.

Tyrimo imtis buvo pasirinkta pagal kriterinę atranką. Šio būdo dėka tinkamai atrenkamos bylos naudingos empirinio tyrimo problemai išspręsti. EŽTT bylos buvo pasirinktos dėl siekio tinkamai įvertinti EŽTK 7 straipsnio taikymą, siekiant išspręsti skundus dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo baudžiamosiose bylose. Kriterinės atrankos būdas yra pats tinkamiausias, nes, išsirinkus tinkamas bylas bus surinkti kokybiški duomenys ir atskleista tyrimo tema. Bylos pagal kriterinę atranką buvo atrenkamos nuo 2003 m. priimtų sprendimų, juose vienaip ar kitaip gvildinama tema apie *nullum crimen sine lege* principo taikymą, iki 2023 metų sausio mėnesio. EŽTT bylos pasirinktos kuriuose pareiškėjai teigia, kad Lietuva pažeidė EŽTK 7 straipsnį, t.y. pažeidė *nullum crimen sine lege* principą.

Tyrimo uždaviniai:

- Išsiaiškinti kokios problemos kyla taikant principą *nullum crimen sine lege*;
- Nustatyti kodėl teismų praktika prieštaringa.

Tyrimo instrumentas: bylų analizės metodui įgyvendinti buvo atrinktos bylos, kuriose yra nagrinėjamas *nullum crimen sine lege* principo klausimas. Bylos skaitomos ir ieškoma problemų, kodėl teismų praktikos taikymas prieštaringas ir kuo galbūt skiriasi vienas nuo kito aiškinimai. Surinkta informacija ir pateikiamas analizės metu gautas rezultatas.

Tyrimo organizavimas: nusprendus vykdyti kiekybinį tyrimo metodą bylų analizę, buvo atrinkti bylų sprendimai EŽTT, nuo 2003 metų, kuriuose minimas principo *nullum crimen sine lege* taikymas. Atrinkus bylas, bylos buvo analizuojamos išrenkami tinkami aspektai reikalingi temos problemai atskleisti ir atlikti išvadas. Taip pat buvo analizuojama literatūra, kuri atskleistų problematikos kylimą ir prieštaringą principo taikymą.

Kokybinio tyrimo etikos principas. Siekiant etikos principo užtikrinimo, analizuojant bylas ir aprašant problemas buvo siekiama korektiškai, su pagarba išreikšti objektyvią nuomonę. Siekta teisingos bylų analizės, gauti teisingą informaciją ir problemų nustatymo, neįžeidžiant bylos procese dalyvavusių asmenų.

Rezultatų pateikimas: bylų analizės metu gauti duomenys susisteminti ir pateiktas tyrimo susistemintas apibendrinimas, pateikiamos išvados, kilusių problemų sprendimai. Tyrimo rezultatai pateikiami aprašant, pateikiant lentelę.

3.2. Baudžiamųjų bylų analizė

Siekiant atlikti tinkamą bylų analizę ir nustatyti kylančias problemas, buvo atlikta paieška EŽTT sprendimų prieš Lietuvą nuo 2003 metų sausio mėnesio iki 2023 metų sausio mėnesio, susijusių su principo *nullum crimen sine lege* taikymu. Atlikus paiešką buvo nustatyta, kad 16 bylų kaltinamieji teigė, kad buvo pažeistas principo taikymas. Iš jų 1 byloje buvo nustatyta, kad pažeidimas yra ir 1 byloje buvo paskelbta taikos sutartis, 14 bylų nebuvo nustatyta pažeidimo dėl principo *nullum crimen sine lege* taikymo (žr. lentelę).

Lentelė. Bylų sprendimai prieš Lietuvą, kuriuose taikomas *nullum crimen sine lege* principas

Principo <i>nullum crimen sine lege</i> taikymas		Priimta taikos sutartis
nustatytas pažeidimas	nenustatytas pažeidimas	
Drėlingas prieš Lietuvą	Vasiliauskas prieš Lietuvą	Juodsdukis prieš Lietuvą
Kuolelis, Bartosevičius, Burokevičius prieš Lietuvą		
ORLEN prieš Lietuvą		
Dungveckis prieš Lietuvą		
Lenkauskienė prieš Lietuvą		
Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą		
Rikoma prieš Lietuvą		
Ščiukina prieš Lietuvą		
Didabras, Džiautas prieš Lietuvą		
Stasevičius prieš Lietuvą		
Šulcas prieš Lietuvą		
Zabulėnas prieš Lietuvą		
Žičkus prieš Lietuvą		

Nors matomas labai didelis skirtumas tarp priimtų sprendimų, dėl principo pažeidimo nustatymo, todėl būtina nustatyti, kodėl šiuose bylose tokie sprendimai padaryti ir kokios problemos kilo siekiant priimti tinkamus sprendimus. Didžiausio dėmesio susilaukusios bylos, kuriuose buvo prieštaringi sprendimai Vasiliauskas ir Drėlingas prieš Lietuvą, kurios yra prieštaringos viena kitai, todėl būtina išanalizuoti ir nustatyti, kodėl kyla problemos taikant EŽTK 7 straipsnį.

Byloje Drėlingas prieš Lietuvą, teismas pripažino, kad Lietuvos teismai teisėtai nuteisė pareiškėją prisidėjus vykdant genocidą prieš Lietuvos partizanus. Pats pareiškėjas pateikė skundą, kad

buvo neteisėtai nuteistas už genocidą, nes EŽTK 7 straipsnio platus aiškinimas neturėjo pagrindo pagal tarptautinę teisę.¹⁰⁰ Pareiškėjas teigia, kad buvo taikoma įstatymo analogija, kuri yra baudžiamosioms byloms draudžiama, nors Genocido konvencija ir leidžia platesnį genocido aiškinimą, nei tarptautiniai teisės aktai. “Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad, dalyvaudamas minėtoje operacijoje, pareiškėjas vykdė Lietuvos partizanų, kurie sudarė „nacionalinę-etninę-politinę grupę“, genocidą.”¹⁰¹ Todėl pagal LR BK 99 straipsnį, įstatymas gali būti taikomas retrospektyviai, nes tarptautinėje teisėje buvo numatytos išvardytos saugomos grupės, kurioms priklausė partizanai, t. y. pateko į genocido sąvoką. Pareiškėjui Drėlingui, kreipusis į Apeliacinės instancijos teismą sprendimas nebuvo pakeistas, tačiau buvo pabrėžta, kad “[...] Lietuvos partizanai buvo reikšmingi visos nacionalinės grupės (lietuvių tautos), apibrėžtos etniniais požymiais, išlikimui, nes partizanai trukdė sovietinėms represinėms struktūroms vykdyti deportacijas ir kitas represines priemones prieš Lietuvos civilius gyventojus. Taigi partizanai patenka į „atskiros nacionalinės-etninės-politinės grupės“ sąvoką.”¹⁰² Lietuvos Aukščiausiasis teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjui jo veiklos metu pagal tarptautinę teisę genocido draudimas turėjo būti žinomas, todėl sprendimas dėl principo *nullum crimen sine lege* nebuvo pakeistas.

Lietuvos Konstitucinis teismas yra išaiškinęs, kad „[...] pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas genocidu laikomi tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama ne tik visiškai, bet ir iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę; kai siekiama sunaikinti dalį saugomos grupės, ši dalis turi būti pakankamai reikšminga, kad jos sunaikinimas turėtų įtakos visai grupei; genocidu gali būti pripažįstami ir tokie tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sunaikinti tam tikras socialines ar politines grupes kaip tokią reikšmingą nacionalinės, etninės, rasinės ar religinės grupės dalį, kurios sunaikinimas turėtų įtakos visai atitinkamai nacionalinei, etninei, rasinei ar religinei grupei.“¹⁰³ EŽTT aiškindamasis ar Lietuvos Respublikos teismai padarė pažeidimą nustatė, kad EŽTK 7 straipsnio taikymas nebuvo pažeistas, nes teismai aiškiai ir išsamiai paaiškino, kad partizanai buvo pakankamai svarbi tautos dalis, kuri buvo reikšminga tautos egzistavimui. Todėl partizanai yra priskiriami atskirai nacionalinei-etninei-politinei grupei, kurie buvo ir lietuvių tautos – nacionalinės

¹⁰⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 28859/16, 2019 m. kovo 12 d. sprendimas”, LRV, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/DRELINGAS_2019_Sprendimas.pdf.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, LRS, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/afede600afd711e3bf53dc70cf7669d9>.

grupės – atstovai, o sovietinis genocidas ir buvo vykdomas pagal gyventojų nacionalinį kriterijų.¹⁰⁴ Teismas pritarė, kad baudimas pagal LR BK 99 straipsnį, galioja įstatymui atgal, nors nusikaltimas įvykdytas 1956 metais, o LR BK priimtas 2003 metais, kuriame įtvirtintas genocido nusikaltimas, gali būti plečiamai aiškinamas.

Tačiau nagrinėjant bylos Vasiliauskas prieš Lietuvą detales yra matoma kiek kitoks EŽTT sprendimas. Nors pareiškėjas Vasiliauskas skundėsi dėl tos pačios priežasties kaip ir Drėlingas, kad yra pažeistas EŽTK 7 straipsnis, t.y. *nullum crimen sine lege* taikymo apimtis, kad genocido sąvoka taikyta per plačiai. Šiam sprendimui buvo pasitelkta Didžioji kolegija, dėl bylos sudėtingumo ir dar nenagrinėtos žmogaus teisių problemos. Šioje byloje pirmos instancijos teismas asmenį nuteisė už LR BK 99 straipsnį, nes „Visų svarbiausia tai, kad nei pareiškėjas, nei M.Ž. neneigė dalyvavę partizanų likvidavimo operacijoje. [...] abu kaltinamieji 1953 m. sausio 2 d. dalyvavo „Lietuvos gyventojų priklaususių atskirai politinei grupei, pasipriešinimo sovietų okupacinei valdžiai dalyvių – fiziniame sunaikinime juos nužudant, tai yra [pareiškėjas dalyvavo] genocide“.“¹⁰⁵

Apeliacinės instancijos teismas teigė „kad broliai J.A. ir A.A. buvo sunaikinti dėl priklausymo „politinei grupei“. Nors pripažindamas, kad genocido nusikaltimo apibrėžimas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 99 straipsnyje buvo papildytas socialinių ir politinių grupių požymiais, ir todėl jis buvo platesnis už Genocido konvencijoje įtvirtintą apibrėžimą, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad toks papildomų grupių įtraukimas buvo „pagrįstas ir atspindintis realybę“.“¹⁰⁶ Tačiau detalesnės genocido sąvokos nepateikė, tiesiog rėmėsi politinių ir socialinių grupių požymių įtraukimu ir įstatymą taikė retrospektyviai. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo teismo instancijoje pareiškėjas teigė, kad LR BK genocido sąvoka yra platesnė, nei numatyta tarptautiniuose teisės aktuose. Teismas teigė, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra nustatęs, kad „[...] pagal tarptautinės teisės normas genocidu laikomi tik veiksmai, kuriais siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, o pagal BK 99 straipsnį genocidu taip pat laikomos veikos, kuriomis siekiama sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei grupei. BK 3 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad atsakomybę už genocidą nustatančios teisės normos turi grįžtamąją galią [...]“¹⁰⁷, todėl gali būti taikoma retroaktyviai.

¹⁰⁴ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 28859/16, 2019 m. kovo 12 d. sprendimas“, *supra note*, 100.

¹⁰⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 35343/05, 2015 m. spalio 20 d. sprendimas“, LRV, žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d., http://lrv-atstovas-ezt.lt/uploads/VASILIAUSKAS_2015_DK_sprendimas.pdf.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *supra note*, 103.

Aukščiausiasis teismas nepateikė išsamaus apibrėžimo tautos, socialinių, politinių grupių, o tiesiog priėmė sprendimą įstatymą taikyti retroaktyviai, taip priimant sprendimą byloje.

EŽTT analizuodamas pateiktus instancijų sprendimus teigė, kad „[...] 7 straipsnis neapsiriboja draudimu retrospektyviai taikyti baudžiamąjį įstatymą kaltinamojo nenaudai: bendresne prasme jis taip pat apima principą, kad tik įstatymas gali apibrėžti nusikaltimą ir nustatyti bausmę (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), ir principą, kad baudžiamojo įstatymo negalima aiškinti per daug plačiai kaltinamojo nenaudai, pavyzdžiui, pagal analogiją. Iš šių principų seka, kad pažeidimas turi būti tiksliai apibrėžtas teisėje, ar tai būtų nacionalinė teisė ar tarptautinė.“¹⁰⁸ Todėl teismas priimdamas sprendimą svarstė ar retrospektyvus įstatymų taikymas nepažeidžia EŽTK. Priimant sprendimą nustatė, kad „[...] yra akivaizdu, jog pareiškėjo nuteisimas rėmėsi teisinėmis nuostatomis, kurios 1953 m. negaliojo ir todėl jos buvo pritaikytos atgal. Tai pažeistų Konvencijos 7 straipsnį, nebent būtų nustatyta, kad nuteisimas buvo pagrįstas bylai reikšmingu metu galiojusia tarptautine teise. Teismo manymu, būtent šiuo požiūriu turi būti vertinamas pareiškėjo nuteisimas“¹⁰⁹ Didžioji teisėjų kolegija priėmė sprendimą, kad EŽTK 7 straipsnis buvo pažeistas, nes genocido sąvoka buvo aiškinama per plačiai ir nusikaltimo apibrėžimas, nusikaltimo padarymo metu negaliojo, nei nacionalinėje nei tarptautinėje teisėje.

Atkreipiant dėmesį į bylą Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą matomi panašumai į bylą Vasiliauskas prieš Lietuvą, Kudrevičius ir kiti prieš Lietuvą, kai neva asmenys apsimetantys, kad veikia valstybės labui ištiktųjų einą prieš ją. Šiuo atveju byloje asmenys vykdė įvairaus pobūdžio veiksmus siekiant palaikyti okupacinį režimą. Pareiškėjų teigimu, buvo pažeistas *nullum crimen sine lege* principas, nes „[...] jie buvo nuteisti už Lietuvos valstybei priešišką veiklą, vykdytą 1990 m. ir 1991 m., nors tuo metu Lietuva nebuvo nepriklausoma valstybė. [...] pareiškėjų nuomone, jie buvo nuteisti už veiksmus, kurių nusikalstamumas tuo metu negalėjo būti numatomas pagal vidaus ar tarptautinę teisę.“¹¹⁰ EŽTT pateikdamas sprendimą rėmėsi vyriausybės pateiktais faktais, todėl „[...] konstatuoja, kad pareiškėjai buvo nuteisti už nusikaltimus, kurie buvo pakankamai aiškiai apibrėžti ir numatomi pagal atkurtos Lietuvos Respublikos įstatymus. Teismo nuomone, minėtų įstatymų nesilaikymo pasekmės buvo galima adekvačiai numatyti iš anksto ne tik teisinių

¹⁰⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 35343/05, 2015 m. spalio 20 d. sprendimas“, *supra note*, 105.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą, Pareiškimų Nr. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, 2008 m. vasario 19 d. sprendimas“, LRV, žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d., http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUOLELIS_BASRTOSEVICIUS_BUROKEVICIUS_2008_sprendimas.pdf.

konsultacijų pagalba, bet ir vadovaujantis sveiku protu.“¹¹¹ Todėl teismas priėmė sprendimą, kad EŽKT 7 straipsnis nebuvo pažeistas ir asmenys buvo nuteisti teisėtai.

EŽTT bylos yra siejamos su autoritetinga nuomone, kuri yra labai svarbi sprendimų priėmimui, todėl kyla problema kaip tokios įtakingos instancijos panašiose bylose priima skirtingus sprendimus. Šiuo atveju byloje Drėlingas prieš Lietuvą yra teigiama, kad byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą, Lietuva nepateikė pakankamai argumentų, kodėl partizanai buvo tokia ypatingai reikšminga, saugoma Lietuvos nacionalinė grupė ir neįtikino EŽTT. Tačiau ar įtikinimas gali remti bylos baigtį. Atkreipiant dėmesį į tai, kaip keičiasi socialiniai reiškiniai ir kad jeigu prieš tai 10 bylų panašiomis aplinkybėmis buvo priimtas vienoks sprendimas nereiškia, kad toks sprendimas bus priimtas ir 11 kartą. Byloje Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą „Tačiau kaip aiškiai teisinė nuostata bebūtų suformuluota bet kokioje teisės sistemoje, taip pat ir baudžiamojoje teisėje, teisminės interpretacijos elementas yra neišvengiamas. Abejonių keliančių aspektų išaiškinimo ir pritaikymo prie besikeičiančių aplinkybių poreikis išliks visada. [...] progresyvus baudžiamosios teisės formavimas per teismų teisėkūrą yra giliai įtvirtinta ir būtina teisinės tradicijos dalis. Konvencijos 7 straipsnio negalima aiškinti kaip draudžiančio teismams aiškinti kintančias baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygas, jei tik tokia raida atitinka pažeidimo esmę ir pagrindai gali būti numatyta [...]“¹¹² Todėl EŽTT bylose sprendimai priimti skirtingi, nors pati situacija panaši.

Tačiau nagrinėjant bylą Drėlingas prieš Lietuvą, EŽTT kreipia didelį dėmesį ir bylai Vasiliauskas prieš Lietuvą. EŽTT siekdamas išaiškinti, kodėl buvo priimti skirtingi bylų sprendimai, rėmėsi tuo, kad Lietuvos teismai nesugebėjo įrodyti, kad partizanai buvo labai svarbi tautos dalis, kurios naikinimas gali būti tapatinamas su genocidu. Taip pat šiuo atveju buvo labai svarbus platesnis faktinis ar istorinis pagrindimas, kurio buvo pasigęsta byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą. Tačiau byloje Drėlingas prieš Lietuvą buvo pateiktas aiškus istorinis orientyras, kodėl partizanai priskiriami svarbiai tautos daliai. Kadangi EŽTT suprato, kad jų sprendimas priimtas netinkamas Vasiliausko byloje, todėl nusprendė, kad „Šis pažeidimas galėjo būti ištaisytas tik pakeitus kaltinimą, tačiau tai buvo neįmanoma V. Vasiliauskui mirus. Dėl šių priežasčių V. Vasiliausko byloje teismų priimti sprendimai, kuriais jis buvo pripažintas kaltu dėl genocido, turėjo būti panaikinti, o baudžiamasis procesas nutrauktas.“¹¹³ Dėl šios priežasties prieštaringas EŽTT bylų aiškinimas nebuvo išspręstas, nors pats

¹¹¹ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą, Pareiškimų Nr. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, 2008 m. vasario 19 d. sprendimas“, *supra note*, 110.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 28859/16, 2019 m. kovo 12 d. sprendimas“, *supra note*, 104.

sprendimas logiškai paaiškinamas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, kad esminis bylų prieštarumas kilo dėl nepakankamai aiškiai įvardintos partizanų svarbos, kaip tautos dalies.

Problema būtų išspręsta dėl prieštaringos teismų praktikos jei Vasiliausko byloje būtų pakeistas kaltinimas ir būtų atnaujintas procesas. Nes byloje Drėlingas prieš Lietuvą, Lietuvos teismas pateikė aiškų partizanų kaip tautos dalies apibrėžimą ir kodėl jų naikinimą prilyginamas genocidui. Tuomet teismų praktika būtų vienoda ir nebeliktų prieštaringos nuomonės principo *nullum crimen sine lege* taikymo klausimu.

Apibendrinant galima teigti, kad prieštaringa teismų praktika kilo dėl Lietuvos teismų nesugebėjimo įrodyti, kokia svarbi buvo tautos dalis partizanai, byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą. Tačiau nagrinėjant EŽTT bylą Drėlingas prieš Lietuvą, teismo nuomonė iš esmės pasikeitė dėl partizanų kaip atskiros nacionalinės-etninės-politinės grupės sąvokos, nes šiuo atveju teismas nurodė, kad akivaizdu, kodėl sąvokos plėtimas yra paaiškinamas ir pažeidimas dėl EŽTK 7 straipsnio nebuvo padarytas. Kadangi EŽTT siekė išspręsti problemą dėl kylančio bylų prieštaravimo, todėl nagrinėdami bylą Drėlingas prieš Lietuvą aiškino Vasiliausko byloje priimtų sprendimų klaidingumą, nors pačios bylos dėl Vasiliausko mirties nebuvo galimybės atnaujinti ir pakeisti sprendimo, buvo nustatyta, kad Lietuvos teismai nesugebėjo pateikti aiškios partizanų kaip ypatingai svarbios tautos dalies sąvokos, kurios dėka EŽTT būtų priėmusi atitinkamai kitokį sprendimą.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė, rodo, kad principas *nullum crimen sine lege* gyvavo jau Hamurabio teisyno laikais maždaug XVIII amžiuje prieš Kristų. Atėnų valstybės veikėjas Solonas, sukūrė, vėliau pavadintą Solono konstituciją. Konstitucijoje buvo siekiama įtvirtinti teisinę lygybę tarp darbininkų klasės ir aukštą padėtį visuomenėje užimančių žmonių. Solono reformos metu buvo galima išvelgti principo *nullum crimen sine lege* artėjančias užuomazgas. Laikui bėgant po Hamurabio teisyno ir Solono konstitucijos atsiradimo, teisinės visuomenės pradai pradėjo populiarėti, o įtakingi valdovai pradėjo puoselėti idėją kurti įstatymus numatančius tvarką visuomenei. Todėl jau V a. prieš Kristų Romėnų tauta nusprendė savo paprotines teises įtvirtinti ir sukūrė Dvylikos lentelių įstatymą. O Romos imperatorių laikais buvo sukurtas Justiniano kodeksas, kuris buvo sudarytas iš 12 tomų. Vienas iš tomų buvo priskirtas baudžiamajai teisei aprašyti. Baudžiamasis įstatymas buvo aprašytas, o tai kas nebuvo nurodyta jame nebuvo traktuojama kaip nusikaltimas. Pirmą kartą oficialiai aukščiausiam teisinės galios turinčiame teisės akte, *nullum crimen sine lege* principo reikšmė buvo pavartota Anglijoje 1215 m. Didžiosios laisvių chartijos 39 straipsnyje. Nors pats principas savo originalia išraiška nebuvo paminėtas, tačiau pateikto straipsnio reikšmė atitiko principo sampratą. 1801 m. principas *nullum crimen sine lege* įgavo pavidalą ir buvo panaudotas Vokietijos teisininko P. J. A. fon Föjerbachas veikaluose, kur toliau buvo plėtojama principo reikšmė. 1950 m. sukūrus EŽTK, 7 straipsnyje principas buvo panaudotas savo dabartine forma *nullum crimen sine lege*. Taip pat EŽTK buvo pateikta principo reikšmė. Pats principo išaiškinimas buvo atskleistas vykdant teismų praktiką, o ypatingai pradėjus veikti Europos žmogaus teisių teismui.
2. Siekiant nustatyti principo *nullum crimen sine lege* sampratą nėra apseinama ir be kitų teisės principų. Dažnai su šiuo teisės principu naudojami ir šie: teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių, *lex retro non agit*, teisingumo, protingumo, sąžiningumo, lygiateisiškumo, būtų sunku paaiškinti *nullum crimen sine lege* principo koncepciją. Dauguma šaltinių atkreipia dėmesį, kad vieni svarbiausių principo dėmenų yra tokie: nusikalstama veika turi būti aiškiai aprašyta baudžiamajame įstatyme; įstatymas privalo galioti veikos padarymo metu. Pabrėžtina, kad asmenys gali būti baudžiami ir tarptautinių aktų numatyta tvarka jei šie teisinę galią turintys dokumentai yra ratifikuoti šalies mastu. Todėl galima teigti, kad visi skirtingų profesorių, teisės aktuose numatytų aiškinimų ir kitų teisės principų pagalba yra atskleidžiama principo *nullum crimen sine lege* koncepcija.
3. Siekiant atskleisti *nullum crimen sine lege* principo taikymo ypatumus yra keturios sąlygos, kurios nurodo principo taikymo apimtį: 1) nusikalstama veika turi būti aprašyta aiškiai, suprantamai; 2)

nusikalstamai veikai kvalifikuoti ir taikyti yra būtinas rašytinis nacionalinis arba tarptautinis baudžiamasis įstatymas; 3) įstatymas atbuline tvarka negalioja; 4) draudimas taikyti tiek įstatymo, tiek teisės analogiją, nustatant veikos nusikalstamumą. Jeigu taikant principą *nullum crimen sine lege* bus pažeista bent viena sąlyga, tuomet nebus užtikrintas tinkamas principo taikymas. Svarbu mokėti nustatyti, kur yra teisės ir įstatymo analogija, o kur yra išsamiai pateiktas teisės aiškinimas, kad užtikrinti principo taikymą jo nepažeidžiant. Principo *nullum crimen sine lege* išimtys yra taikomos genocidui ir karo nusikaltimams, tai kad įstatymas minėtais atvejais yra taikomas atbuline tvarka ir gali bloginti teisiamojo padėtį, kas iš esmės gali būti prilyginama principo pažeidimui. LR BK normose vis pasitaiko teisinių spragų, kai neaiškiai pateikiamas įstatymas ar netinkamai parinkta kaltės forma. Šios teisinės spragos pažeidžia principą *nullum crimen sine lege*, nes viena iš sąlygų, kad įstatymas privalo būti aiškus, ko analizuojant LR BK nusikalstamas veikas, kurios susijusios su narkotinėmis medžiagomis ir apskaitos tvarkymu, pasigendama. Šios nusikalstamos veikos yra neaiškiai apibrėžtos, taip pat LR BK 223 str. kyla problema su kaltės forma, kas leidžia suprasti, kad yra pažeidžiamas *nullum crimen sine lege* principas.

4. Atlikus principo naudojimo analizę EŽTT bylų prieš Lietuvą, buvo nustatyta, kad bylų prieštarumas kyla bylose Vasiliauskas ir Drėlingas prieš Lietuvą. Šių bylų aplinkybės yra labai panašios, tačiau sprendimai priimti skirtingi. Byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą, Lietuvos teismai pateikė per mažą faktinį ar istorinį pagrindimą, todėl tai neįtikino EŽTT ir buvo nustatyta, kas EŽTK 7 straipsnis yra pažeistas. Tačiau byloje Drėlingas prieš Lietuvą, EŽTT pakeitė savo požiūrį ir nurodė, kad buvo parinkta pakankamai daug istorinių faktų leidžiančių manyti, kad partizanai buvo pakankamai svarbi tautos dalis, kurios naikinimas gali būti prilyginamas genocidui.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant išspręsti EŽTT bylų prieštaringumą prieš Lietuvą bylose dėl EŽTK 7 straipsnio taikymo, siūlytina nesivadovauti EŽTT byla Vasiliauskas prieš Lietuvą, kadangi yra matoma, kad yra priimtas neteisingas sprendimas. Šioje byloje trūksta detalesnio sąvokos partizanai išaiškinimo, per mažai pateikta istorinių faktų, kurie leistų suprasti ypatingą partizanų reikšmę Lietuvai. Todėl siūlytina panašaus tipo bylose vadovautis Drėlingas prieš Lietuvą byla.
2. Atlikus LR BK analizę buvo nustatyta, kad vis dar baudžiamajame įstatyme yra matomos įstatymo spragos, kurios neleidžia užtikrinti tinkamo įstatymų taikymo. Todėl siūlytina, kad LR BK būtų peržiūrėtas, o 223 straipsnis ir visos LR BK XXXVII skyrius su visomis blanketinėmis normomis, būtų aiškiai performuluotas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS AKTAI

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, „Oficialioji konstitucinė doktrina““. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. Žiūrėta 2023 m. sausio 15d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/oficialioji-konstitucine-doktrina/704>.
2. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. Žiūrėta 2022 m. lapkričio 20 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2022 m. lapkričio 20 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
4. „Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui“. LRS. Žiūrėta 2023 vasario 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211305>.
5. „Konvencija dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui“. LRS. Žiūrėta 2023 vasario 9 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.161370?jfwid=uu1o99v79>.
6. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. LRS. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/afede600afd711e3bf53dc70cf7669d9>.
7. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ galiojanti suvestinė redakcija nuo 2022-11-24“. LRS. Žiūrėta 2023 balandžio 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.94030/asr>.
8. „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ galiojanti suvestinė redakcija nuo 2022-11-24“. LRS. Žiūrėta 2023 balandžio 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210215/asr>.

MOKSLINIAI ŠALTINIAI

1. Lastauskienė, Giedrė. „Korektiško teisės principų taikymo prielaidos“. Teisė 85, (2012): 45-60. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/48>.

2. Beinoravičius, Darius. „Teisės ontologizavimo tendencijos antikinio pasaulio ir viduramžių pasaulėžiūroje“. *Jurisprudencija* 33, 25 (2002): 5-14. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3518>.
3. Vytas Drunis, „Ar verta akiai sekti paskui tuos, kurie eina priekyje?“, *Kultūros barai* 6, 610 (2012), 15-19. http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id46/KB_2012_6_web.pdf.
4. Veršekys, Paulius. „Nullum crimen sine lege principo ir vertinamųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių koreliacijos problema“. *Teisė* 85, (2012): 196-212. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:4789377/>.
5. Veršekys, Paulius. “Liberal Construction of the Composition of the Criminal Act and the Maxim Nullum Crimen Sine Lege: the Intersection and the Solution”. *Socialiniai mokslai* 76, 2 (2012): 43-50. <https://www.lituanistika.lt/content/44735>.
6. Michailovna Juraševič, Nadežda. “Teisinės sąmonės vaidmuo kuriant teisinę valstybę”. *Jurisprudencija* 19, 11 (2001): 19-22. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3732>.
7. Pakštaitis, Laurynas. „Senovės romėnų baudžiamosios teisės bruožai“. *Public security and public order* 30, (2022): 94-108. <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/issue/view/463>.
8. Bruskinė, Nika. „The Crime of Genocide Against the Lithuanian Partisans: A Dialogue Between the Council of Europe and the Lithuanian Courts“. *European Papers - A Journal on Law and Integration* 5, 1 (2020): 137-159. https://www.europeanpapers.eu/en/system/files/pdf_version/EP_eJ_2020_1_8_SS1_Articles_Nika_Bruskina_00389.pdf.
9. Chlebinskaitė, Kristina. „Subendrintos dalinio bausmių sudėjimo būdu bausmės skyrimas, tinkamai įgyvendinant... nulla poena sine lege principą“. *Teisė* 66, 1 (2008): 34-45. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164040612/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
10. Piesliakas, Vytautas. „Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos“. *Jurisprudencija* 13, 5 (1999): 55-80. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3829>.
11. Pranevičienė, Birutė. „Teisėtų lūkesčių principo samprata ir teisėtų lūkesčių apsaugos modeliai Europos Sąjungos administracinėje erdvėje“. *Jurisprudencija* 96, 6 (2007): 43-48. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2711>.
12. Tyla, Artūras. „Romėnų teisė kaip šiuolaikinės privatinės teisės pagrindas“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2011. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2170775/>.

13. Prapiestis, Jonas, Gintaras Švedas ir Darius Prapiestis. „Teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais“. Teisė 119, (2021): 31-51. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/24278/23555>.
14. Mickevičiūtė, Laura. „Kai kurie prekybos poveikiu sudėties aiškinimo aspektai principo nullum crimen sine lege kontekste“. Teisė, 111 (2019): 217-229. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/14489>.
15. Fedosiuk, Oleg. „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė“, Jurisprudencija 19, 2 (2012): 715-738. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367184336131/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
16. Juozapavičius, Audrius. „Ikiteisminio tyrimo pradėjimo materialusis pagrindas: teorija ir praktika“. Teisė 103, (2017): 22-44. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1647424616132/>.
17. Ažubalytė, Rima. „Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos“. Jurisprudencija 21, 13 (2001): 88-100. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3720>.
18. Kūris, Egidijus. „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2)“. Jurisprudencija 24, 16 (2002): 57-70. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3658>.
19. Baltrimas, Johanas, Mindaugas Lankauskas. „Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai“. Teisės problemos 85, 3 (2014): 5-51. https://darbuokis.lt/wp-content/uploads/2023/01/2014_3-johanas-mindaugas.pdf.
20. Žilys, Juozas. „Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje“. Jurisprudencija 21,13 (2001): 47-62. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3716>.
21. Ghareh Baghi, Venus, T. R. Mruthi „Nullum Crimen Sine Lege in the International Criminal Court“. Juridica 6, 3 (2010): 65-73. <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/juridica/article/view/668/605>.
22. Veršekys, Paulius. „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“. Teisė 82, (2012): 198-214. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367186321689/J.04~2012~1367186321689.pdf>.
23. Žilinskas, Justinas. „Nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas tarptautinėje teisėje bei Lietuvos Respublikos teisėje“. Monografija, Lietuvos teisės universitetas, 2003.

<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15444/ZILINSkas.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

24. Drakšas, Romualdas. „Specialieji baudžiamosios atsakomybės principai”. Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų 5, (2011): 151-176.
25. Šukytė, Jolita. „Neatsargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos“. Socialinių mokslų studijos 5, 2 (2013): 655-669.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10592/%c5%a0ukyt%c4%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
26. Pakštaitis, Laurynas. „Apgaulingos ir aplaidžios apskaitos kriminalizavimo ir vertinimo problemos“. Jurisprudencija 28, 1 (2021): 236-253.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17721/6622-15982-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
27. Pečkaitis, Justinas Sigitas. „Baudžiamoji atsakomybė už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą”. Jurisprudencija 20, 1 (2013): 343-357.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10691/445-744-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
28. Savickas, Ugnius. „Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis (BK 259-260str.) ir jo taikymo teismų praktikoje problemos“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2015. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:8623307/datastreams/MAIN/content>.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Vaišvilai, Alfonsui, Liber amicorum. Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. <https://repository.mruni.eu/handle/007/16859?show=full>.
2. Kipp, Theodor. Geschichte der Quellen des römischen rechts. Vokietija: Deichert, 1919.
3. Domingo, Rafael. Roman Law: Basic Legal Concepts and Values. Navarra, Spain: University of Navarra - School of Law. 2017. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2989010.
4. Von Feuerbach, Paul Johann Anselm. Peinlichen Rechts. Giessen: Heyer, 1801.
<https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10394279?page=5>.
5. Vaišvila, Alfonsas. Teisės teorija : vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2000.
<https://vtvk2008.files.wordpress.com/2008/10/teises-teorija-vaisvila-2000.pdf>.

6. Timmerman, Mikhel. Legality in Europe. On the principle "nullum crimen, nulla poena sine lege" in EU law and under the ECHR. Florence : European University Institute, 2018.
https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/56105/Timmerman_2018_LAW.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
7. Usher, John Anthony. General Principles of EC Law. Jungtinė Karalystė: Longman, 1998.
8. Paunio, Elina. Legal Certainty in Multilingual EU Law: Language, Discourse and Reasoning at the European Court of Justice. Farnham: Ashgate, 2013.
9. Šlapkauskas, Vytautas. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15479/SLAPKAUSKAS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
10. Klimka, Karolis, Ronald M. Dworkin. Rimtas požiūris į teises. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2004.
11. Boot, Machteld. Genocide, Crimes Against Humanity, War Crimes: Nullum Crimen Sine Lege and the Subject Matter Jurisdiction of the International Criminal Court. United Kingdom: Intersentia, 2002.
12. Wessels, Johannes. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius: Eugrimas, 2003.
13. Kardelis, Kęstutis. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2002.
<https://verslas09.files.wordpress.com/2010/01/mtp.pdf>.
14. Žydžiūnaitė, Vilma. Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011.
http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/filai/ESFproduktai/2012_Baigiamojo_darbo_metodologija.pdf.
15. Tidikis, Rimantas. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
16. Piesliakas, Vytautas. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.

TEISMŲ PRAKTIKA

1. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutarties (Nr. 2K-P-93/2014)". Eteismai. Žiūrėta 2022 m. lapkričio 17 d. <https://eteismai.lt/byla/34099911461380/2K-P-93/2014>.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993–2009. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2010. <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2017/05/konstituc-doktrinos-nuostatos-1993-2009.pdf>.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos (1993–2020). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020. <https://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/10/oficialioji-konstitucine-doktrina-web.pdf>.
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 25 d. nutarimas dėl vyriausybės nutarimo kainodaros reguliavimo klausimais santrauka“. LRKT. Žiūrėta 2023 m. vasario 7 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta373/summary>.
5. „Vengrijos Respublikos Konstitucinis teismas, byla nr. 53/1993“. ICRC. Žiūrėta 2022 lapkričio 9 d. http://www.icrc.org/customaryihl/eng/docs/v2_cou_hu_rule101.
6. „In the district court of Jerusalem Criminal Case No. 40/61, The Accused: ADOLF, son of Karl Adolf, EICHMANN“. ICC Legal Tools Database. Žiūrėta 2023 m. sausio 15 d. <https://www.legal-tools.org/doc/aceae7/pdf/>.
7. „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Drėlingas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 28859/16, 2019 m. kovo 12 d. sprendimas“. LRV. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/DRELINGAS_2019_Sprendimas.pdf.
8. „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Vasiliauskas prieš Lietuvą, Peticija Nr. 35343/05, 2015 m. spalio 20 d. sprendimas“. LRV. Žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/VASILIAUSKAS_2015_DK_sprendimas.pdf.
9. „Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Kuolelis, Bartoševičius ir Burokevičius prieš Lietuvą, Pareiškimų Nr. 74357/01, 26764/02 ir 27434/02, 2008 m. vasario 19 d. sprendimas“. LRV. Žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d. http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/KUOLELIS_BASRTOSEVICIUS_BUROKEVICIUS_2008_sprendimas.pdf.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ar narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų

pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas“. LRS. Žiūrėta 2023 balandžio 19 d.

INTRENETINIAI ŠALTINIAI.

1. “Justiniano kodeksas”. Visotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2022m. lapkričio 7 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/justiniano-kodeksas/>.
2. “Magna Carta 1215”. The Magna Carta Project. Žiūrėta 2022m. lapkričio 20 d. https://magnacartaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39.
3. “1 šaltinio chartinės charakteristikos priėmimo priešistorė. Magna Carta (1215). Kova su korupcija“. Samorazvitije. Žiūrėta 2022m. lapkričio 25 d. <https://srcaltufevo.ru/lt/1-predystoriya-prinyatiya-hartii-harakteristika-istochnika-velikaya-hartiya.html>.
4. “Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija”. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2022m. lapkričio 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/zmogaus-ir-piliecio-teisiu-deklaracija/>.
5. “Paul Johann Anselm von Feuerbach”. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2022m. lapkričio 20 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/paul-johann-anselm-von-feuerbach/>.
6. „Coining a word and championing a cause: the story of Raphael Lemkin“. United States Holocaust Memorial Museum. Žiūrėta 2022 m. gruodžio 7 d. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/coining-a-word-and-championing-a-cause-the-story-of-raphael-lemkin>.

SANTRAUKA

Šio magistro baigiamojo darbo nagrinėjama tema – „*Nullum crimen sine lege* principo reikšmė baudžiamojoje teisėje. Teoriniai aspektai ir taikymas praktikoje“.

Darbo aktualumas pasižymi, tuo kad baudžiamojoje teisėje trūksta naujo požiūrio į *nullum crimen sine lege* principo taikymą baudžiamojoje teisėje, dėl kylančios prieštaringos teismų praktikos.

Darbo tikslas: Nustatyti *nullum crimen sine lege* principo reikšmę baudžiamojoje teisėje bei išanalizuoti principo teorinius aspektus ir atskleisti taikymą praktikoje. Tyrimo objektas - *nullum crimen sine lege* principo taikymas.

Siekiant atskleisti naują požiūrį į temą buvo nustatyti 4 darbo uždaviniai: nustatyti principo kilmę; apibrėžti principo sampratą; atskleisti principo taikymo ypatumus; atlikti principo naudojimo praktikoje analizę. Siekiant atskleisti temos problemą buvo analizuojama ir pateikiama informacija, turinti reikšmingos informacijos problemai išspręsti.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro: santrumpų sąrašas, schemų sąrašas, įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro trys skyriai, išvados, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas ir patvirtinimas apie darbo savarankiškumą. *Pirmajame skyriuje* siekiama išsisaikinti principo kilmę ir sampratą. *Antrame skyriuje* siekiama nustatyti principo taikymo sąlygas ir išimtis. *Trečiame skyriuje* yra analizuojamos EŽTT bylos prieš Lietuvą. Nustatoma kokios bylos yra prieštaringos ir kokia to priežastis. Šių skyrių dėka siekiama atskleisti temą ir išspręsti problemą kodėl EŽTT bylų teismų praktika yra prieštaringa *nullum crimen sine lege* principo atžvilgiu.

Atlikus išsamią analizę, buvo nustatyta, kad bylų prieštaringumas atsirado dėl to, kad Lietuvos teismai, partizanų sąvokos išsaikinimą pateikė neišsamų, ko pasėkoje sąvoka atrodė neatitinkanti visuomenės dalies, kurios naikinimas gali būti prilyginamas genocidui. Dėl šios priežasties EŽTT byla Vasiliauskas prieš Lietuvą, buvo prieštaringa kitų panašių faktinių aplinkybių turinčių bylų sprendimams.

Šiame darbe buvo naudoti bendrieji tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamasis teisinis, loginis, istorinis požiūris, sisteminė analizė, bylų lyginamoji analizė.

SUMMARY

The subject of this master's thesis is "The significance of the *nullum crimen sine lege* principle in criminal law. Theoretical Aspects and Application in Practice".

The relevance of the work is characterized by the fact that criminal law lacks a new approach to the application of the *nullum crimen sine lege* principle in criminal law, due to the emerging contradictory judicial practice.

The purpose of the work: to determine the significance of the *nullum crimen sine lege* principle in criminal law and to analyze the theoretical aspects of the principle and reveal its application in practice. The subject of the investigation is the application of the *nullum crimen sine lege* principle.

In order to reveal a new approach to the topic, 4 tasks were set: to determine the origin of the principle; define the concept of principle; reveal the peculiarities of the application of the principle; perform an analysis of the principle's use in practice. In order to reveal the problem of the topic, information containing significant information to solve the problem was analyzed and presented.

The master's thesis consists of: list of abbreviations, list of schemes, introduction, teaching part, which consists of three chapters, conclusions, summary in Lithuanian and English, list of used literature and confirmation about the independence of the work. The first chapter aims to explain the origin and concept of the principle. The second chapter aims to determine the conditions and exceptions to the application of the principle. The third chapter analyzes the ECHR cases against Lithuania. It is determined which cases are controversial and what is the reason for this. Thanks to these chapters, the aim is to reveal the topic and solve the problem of why the case law of the ECHR is contradictory regarding the *nullum crimen sine lege* principle.

After a detailed analysis, it was found that the controversy of the cases arose because the Lithuanian courts provided an incomplete definition of the concept of partisans, as a result of which the concept seemed inconsistent with a part of society whose destruction can be equated with genocide. For this reason, the ECHR case *Vasiliauskas* against Lithuania was contradictory to the decisions of other cases with similar factual circumstances.

General research methods were used in this work: analysis of scientific literature, comparative legal, logical, historical approach, systematic analysis, comparative analysis of cases.